

Naar een big society

Bezuinigen op cultuur?

Interview Melis van der Groep

De ware Verlichting

Gemeenten:

Meer doen, minder geld

VOORwoord

Gemeenten: minder geld, meer doen

Al maken landelijke verkiezingen de toekomst nog onzekerder dan die al is, vast lijkt wel te staan dat gemeenten de komende jaren meer verantwoordelijkheden van het rijk krijgen. Mooi, zou je kunnen denken. Maar er zitten addertjes onder het gras. Gemeenten krijgen niet meer geld om die taken uit te voeren, eerder minder. Bovendien hebben ze nauwelijks echte zeggenschap over hun taken. Hoezo decentralisatie?

Meer met minder

Meer doen met minder geld. Gaat dat lukken of loopt dat uit op lokale burnout-verschijnselen? Het is schrapen geblazen bij gemeenten en dat neemt alleen maar toe de komende jaren. Er komt minder geld van het rijk binnen en er ontstaan grote verliezen vanwege structurele leegstand van vastgoed en vooral doordat voor woningbouw opgekochte gronden vermoedelijk minder waard gaan worden. Decentralisatie lijkt mooi en wordt door veel gemeenten verwelkomd. Men is er van overtuigd dat sommige taken beter dichtbij de burger kunnen worden uitgevoerd – om met de ChristenUnie te spreken: goed bestuur, dichtbij de burger! Dus sociale werkplaatsen en jeugdzorg: kom maar op. Maar waar moet het allemaal van betaald worden? In dit nummer een aantal ideeën op een rij, zoals bezuinigen op kunst en cultuur (Carla Dik-Faber), op ambtenaren, planning en control (Simone Kennedy-Doornbos).

Naast bezuinigen zal de focus meer moeten gaan liggen op de kracht van de samenleving, op een 'Big society' (Phillip Blond, Gert-Jan Segers). In hoeverre een krachtige samenleving het zonder een 'Big government' toe kan is de vraag. Dat het wat minder kan is duidelijk, maar in de 21e eeuw kunnen burgers het niet meer aan met een nachtwakersstaat. Een sterke overheid blijft nodig, betoogt Karin de Geest. Als de overheid te klein wordt dan gaat de big society er ook aan.

Uitvoeringskantoor van het rijk

Kortom, een financiële en een mentale omslag is nodig wil decentralisatie echt slagen. Daar komt bij: is het wel echte decentralisatie? Dat valt tegen: 80% van het gemeentegeld wordt uitgegeven aan het uitvoeren van rijksaken. Echte zeggenschap hebben gemeenten maar weinig, en vaak over minder wezenlijke zaken (zoals parkeerbeleid). Op die manier verworden gemeenten tot uitvoeringskantoren van het rijk, dat zelf in detail blijft voorschrijven wat gemeenten moeten doen.

Bij meer lokale zeggenschap hoort een eigen belastinggebied, meer eigen inkomsten (zoals in Zweden, waar het 40% is). Er zijn mogelijkheden: mensen die geen huis bezitten, de helft van de Nederlanders(!), betalen nu bijvoorbeeld nauwelijks lokale belastingen. Minister De Jager wil echter nog meer grip op lokale financiën, door de wet HOF die het lenen van gemeenten aan banden wil leggen (zie artikel Rob Jonkman). De centrale overheid zal zich echter moeten realiseren dat Nederland een *gedecentraliseerde* eenheidsstaat is, en dat betekent ruimte voor lokale verschillen. Decentralisatie is differentiatie.

GEERT JAN SPIJKER, EINDREDACEUR

INHOUDSOPGAVE

04 - Tussen Rutte en Roemer | GERT-JAN SEGERS

08 - Een kennismaking met Phillip Blond | HEPKE DEELSTRA

14 - Bezuinigen een kans voor de culturele sector? | CARLA DIK-FABER

18 - Het kind en het badwater | KARIN DE GEEST

24 - Werken aan een slanke regiegemeente | SIMONE KENNEDY-DOORNBOS

28 - Lokale overheid en onderwijs | JAN WESTERT

30 - Door samenwerking bezuinigingen opvangen | MICHIEL GRAUSS

32 - De wet HOF: lof of sof? | ROB JONKMAN

34 - Wil de ware Verlichting aan gaan? | AD DE BRUIJNE

38 - De positie van de weigerambtenaar | JOOP EVERTSE

44 - 'Ik voel me hier als een vis in het water' - Interview met Melis van der Groep

ChristenUnie
Bestuursvereniging

DenkWijzer, studieblad van de ChristenUnie jaargang 12, nummer 2, juni 2012
Oplage: 4300 | ISSN: 1568-5845
DenkWijzer is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut (de mr. G. Groen van Prinsterer stichting) en de Bestuursvereniging van de ChristenUnie. DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan losse abonnees.

- Meer informatie over abonnement of donateurschap via www.wi.christenunie.nl
 - DenkWijzer verschijnt drie keer per jaar.
 - Deadline kopij volgende nummer: 01-09-2012
 - DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Neem daarvoor svp wel eerst contact op.
 - Abonnement per 01-01-2012: € 20,00* per jaar.
 - Donateurschap WI per 01-01-2012: €35,00* per jaar. T/m 26 jaar € 20,00.*
 - Donateur WI (kwartaalbetaling) € 9,00 mogelijk met aut. incasso.
- *Bij aut. incasso, anders € 2,50 toeslag

Redactie:
Herman Sietsma (hoofdredacteur)
Bort Koelewijn (namens bestuursvereniging)
Bernadette van den Berg (namens bestuursvereniging)
Wouter Langendoen (namens Tweede Kamerfractie)
Geert Jan Spijker (eindredacteur)

Vormgeving:
Frivista - concept & design

Fotografie:
Folkert Rinkema, ChristenUnie, WI

Druk:
Drukkerij De Bunschoter

Uitgave, redactie en administratie:
Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie

Legaten:
Gedenkt u het WI testamentair dan luidt de tenaamstelling: Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie, Mr. G. Groen van Prinsterer stichting, Amersfoort. KvK dossiernr. 32084387.

Postbus 439, 3800 AK Amersfoort
Tel.: 033 - 422 69 60 | Fax: 033 - 422 69 68
Email: denkwijzer@christenunie.nl
www.wi.christenunie.nl
www.bestuursders.christenunie.nl

Mocht u de toezending van DenkWijzer of uw donateurschap willen opzeggen, doe dit dan schriftelijk voor 31 december (per post of via ledenadministratie@christenunie.nl).

© ChristenUnie 2012
Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

Tussen Rutte en Roemer

DE DERDE WEG DIE PHILLIP BLOND WIJST

GERT-JAN SEGERS **Ooit baande ik mij als jongste bediende bij de RPF-fractie een weg door dikke wetsvoorstellen. Om mezelf langzaam maar zeker te bedelven onder politieke details die weinig meer van doen leken te hebben met de idealen die ik in mijn studententijd had opgedaan. Totdat we als fractie weer een politiek bezinningsmoment hadden waarop mannen als Egbert Schuurman en Kars Veling langskwamen. Als zij een groot verhaal vertelden, werd ik opnieuw even boven de details uitgetild waarna ik niet alleen veel bomen maar vooral het bos weer zag. Op eenzelfde manier heeft Phillip Blond met zijn *Red Tory* mij recent weer *a bigger picture* laten zien en een groot verhaal verteld dat het waard is om ook hier in Nederland gehoord en doordacht te worden.**

Phillip Blond is een Britse filosoof en theoloog die zijn ideeën inmiddels in zijn eigen denktank *Res Publica* ontwikkelt en ze af en toe in het oor van David Cameron mag fluisteren. Toen Cameron bij zijn aantreden als premier zei te willen streven naar een ‘small government and big society’ was vooral dat tweede deel een echo van Blonds stem. Want waar het rechtse regeringsleiders vooral om een kleine overheid te doen is, daar gaat het Blond bovenal om een sterke samenleving. Maar die samenleving – en Blond heeft het dan allereerst over de Britse – is zowel door links als door rechts kapot gemaakt. Links heeft met haar ongebreidelde individualisme en morele losbandigheid de cultuur aan flarden gescheurd, terwijl rechts kapitalisme mensen met enorme schulden heeft opgezadeld. Zowel links als rechts hebben beide jammerlijk gefaald en het is volgens Blond de hoogste tijd voor een alternatief. Hij voert daarom een vurig pleidooi voor herstel van lokale gemeenschappen en lokale economieën van mensen met een hoogstaande moraal.

De fout van links – een sociale crisis

Na de Tweede Wereldoorlog was linkse politiek lang toonaangevend en werden deugden als zorg, solidariteit en gelijkheid steeds meer collectief, via de overheid, vormgegeven. Ook in Nederland

werd zorg voor elkaar steeds minder een zaak van burgers onderling en steeds meer die van een uitdijende verzorgingsstaat. Waar de zorg vroeger primair was ingebed in gezinnen, families, buurten en kerkelijke gemeenschappen, daar is het nu de verantwoordelijkheid van specialisten, zorgkantoren, verzekeraars en hun toezichthouders. Als met betrekking tot de toegankelijkheid en betaalbaarheid van de zorg ongelijkheid dreigt, dan wordt dat via belastingen, zorgtoeslagen en bijstand gecorrigeerd. Als de kwaliteit tussen de ene en de andere zorgverlener dreigt te verschillen, komen bureaucraten in beweging, worden nieuwe regels uitgevaardigd, protocollen opgesteld en de naleving ervan door inspecteurs gecontroleerd. Eenzelfde ontwikkeling heeft zich voorgedaan rond werk en inkomen, waarbij ieders sociale zekerheid allereerst een verantwoordelijkheid van de overheid is. Daarmee is de onderlinge zorg niet alleen onbetaalbaar geworden, maar ook onpersoonlijk en harteloos. De zorg die vroeger uit een goed hart kwam, is nu de grootste kostenpost op de nationale begroting geworden waar meestal in problematische termen over gesproken wordt.

Blond verwijt links ook een culturele kaalslag. Die komt niet alleen omdat de overheid onderlinge zorg heeft gecollectiviseerd, maar ook omdat religie is beschimpt en het individualisme

is verheerlijkt boven de traditionele verbanden waarin mensen voorheen altijd hun plek vonden. Vroeger waren huwelijk en gezin heilig en was ontbinding van die verbanden geen optie. Doordat nu individuele vrijheid en individueel geluk het primaat hebben gekregen, is er een sociale crisis ontstaan waarin gezinnen uiteen gescheurd worden. Die crisis laat zich ook in Nederland voelen. Zo eindigen in ons land één op de drie huwelijken in een echtscheiding. Daarbij zijn jaarlijks 60.000 kinderen betrokken. 800.000 kinderen hebben gescheiden ouders en dat is maar liefst 25% van alle kinderen. De plek waar kinderen liefde, zorg, sociale en morele vorming zouden moeten krijgen, is dus voor een groeiend aantal kinderen geen veilige en stabiele plek meer. Kinderen van gescheiden ouders blijken 30% kans te hebben op emotionele en gedragsproblemen (tegenover 10% van kinderen van niet-gescheiden ouders). De helft van de kinderen bij Jeugdzorg komt uit een gebroken gezin. In de Britse context kwam de bekende psychiater Theodore Dalrymple naar aanleiding van de Londense rellen met een beeldende, dramatische beschrijving van de sociale crisis in zijn land: “Britse kinderen hebben meer kans op een televisie in hun kamer dan op een vader in huis.”

Kortom, links beloofde solidariteit en vrijheid, maar schonk ons een gecentraliseerde verzorgingsstaat en een geïndividualiseerde samenleving waarin mensen elkaar zijn kwijtgeraakt. Het is een analyse die ook in Nederland hout snijdt.

De schuld van rechts – een financiële crisis

Als Phillip Blond naar de andere kant van het politieke spectrum kijkt, is hij niet minder kritisch. De overwinning van rechts, specifiek die van Margaret Thatcher op de vakbonden aan het eind van de jaren zeventig, leek een heilzame. Het was de afbraak van vermolmden structuren die gezond ondernemerschap frustreerden. Maar Blond heeft Thatchers overwinning zien ontaarden in een neoliberale kaalslag, die zelfs onder Tony Blairs Labour gewoon doorging. Rechts kapitalisme kwam met de belofte van rijkdom voor iedereen, maar heeft ons opgezadeld met een schuld van een gruwelijke omvang. Mensen zijn meer en langer gaan werken, om in steeds duurder wordende huizen te kunnen wonen die ze alleen met steeds

“Britse kinderen hebben meer kans op een televisie in hun kamer dan op een vader in huis.”

hogere schulden kunnen financieren. Er wordt op dit moment door particulieren meer geleend dan gespaard en de private schulden overstijgen het Nationale Inkomen. In Nederland is de private schuld zelfs verreweg de hoogste van de euro-zone. Westerse samenlevingen, waarin voorheen spaarzaamheid een deugd was, kennen steeds meer mensen die from *hand to mouth* leven. Mensen hebben geen enkele financiële buffer meer en zijn steeds minder in staat hun schulden af te betalen. Ook de publieke schulden groeien sterk, in Nederland naar 70% van het Nationale Inkomen en in Groot-Brittannië is die zelfs boven de 80% van wat alle inwoners samen verdienen. Diezelfde samenlevingen – en uiteindelijk zijn dat diezelfde burgers met hun private schulden – moeten dan ook nog eens garant staan voor falende banken die *too big to fail* zijn. Dit alles is als een molensteen om de nek van economieën met steeds minder veerkracht om zich weer op te richten.

De belofte van meer rijkdom voor meer mensen heeft rechts nooit kunnen waarmaken. Sterker, behalve toegenomen schulden zijn ook de inkomensverschillen tussen rijk en arm (die via de zogenaamde Gini-Coëfficiënt worden bijgehouden) alleen maar groter geworden. Zowel in Groot-Brittannië als in Nederland. Zelfs in de publieke sector zijn er wanstaltige verschillen tussen beloningen van managers aan de top en die van mensen in het veld. Er heeft ook monopolisering plaatsgevonden, waarbij steeds grotere delen van de verschillende markten in steeds minder handen terecht zijn gekomen. Het kale kapitalisme heeft er dus eigenlijk voor gezorgd dat er steeds minder kapitalisten zijn. Een drijvende kracht hierachter was onder meer dat het belang van de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering zwaarder is gaan wegen dan dat van de mensen die zich dagelijks voor dat bedrijf in het zweet werken. En door de dominantie van het marktdenken zijn ook delen van de overheid zich als marktpartijen gaan gedragen, zonder dat er sprake is van echte concurrentie. Omdat de markt overal en altijd voor efficiency en doelmatigheid zou kunnen zorgen, zijn overheidsdiensten geprivatiseerd en bijvoorbeeld als Zelfstandige Bestuursorganen (ZBO's) op afstand van de overheid geplaatst. Maar het enige waarmee op afstand geplaatste overheidsdiensten op de vrije markt lijken, zijn de salarissen die directies zich laten uitbetalen. De recente crisis

bij de Centrale Opvang van Asielzoekers (COA) is daar een treurig voorbeeld van met een directeur die zich ook in haar vrije tijd in een te dure auto liet rondrijden en ondertussen meer verdiende dan de Minister-President.

Kortom, rechts heeft onze samenlevingen opgezaaid met een financiële crisis, met private en publieke schulden die nauwelijks meer zijn af te betalen en met een economie die niet meer dienstbaar is aan mensen en hun gemeenschappen.

Het herstel van de samenleving

In het hartstochtelijke pleidooi van Blond voor een menselijke economie en een menselijke samenleving klinkt een bijbels mensbeeld door. Als we geloven dat mensen zijn geschapen naar Gods beeld, dan betekent dat dat mensen relationele, creatieve en verantwoordelijke wezens zijn. Zowel de staat als de markt hebben mensen gereduceerd tot een nummer en een kruisje op de flap-over, een eenling in de massa. Maar daarmee wordt er onrecht gedaan aan Gods bedoeling met ons. Pas als mensen verantwoordelijkheid dragen, samen met elkaar optrekken, elkaar in de ogen kunnen kijken en eigenaarschap over hun directe omgeving terugkrijgen, bloeit weer iets op van het beeld van God zelf. Mensen zijn weliswaar geneigd tot het kwade, maar ook bedoeld voor elkaar en – door Gods genade – in staat tot het goede. Blond beschrijft hoe dat goede, mede door politieke keuzes opnieuw kan opbloeien.

In *Red Tory* voert Blond een pleidooi voor een herstel van lokale economieën, met lokale banken en lokaal, gedeeld eigenaarschap van bedrijven. Het in Genemuiden opererende installatiebedrijf Breman heeft een model dat ongetwijfeld de zegen van Blond zou kunnen wegdragen. Het voormalige familiebedrijf is mede in handen van de werknemers die als aandeelhouders invloed kunnen uitoefenen op de grote beslissingen van het bedrijf. Het is een voorbeeld van een groot, concurrerend bedrijf dat in de lokale gemeenschap is ingebed en gedragen wordt door alle werknemers.

Ook de beslissingen die lokale gemeenschappen raken, moeten opnieuw weer op lokaal niveau worden genomen. Overheden moeten er niet voor terugdeinzen om zowel beslissingsbevoegdheden als de daarbij behorende financiële middelen in

handen te geven van mensen die het direct aangaan. In Nederland is daar op kleine schaal mee geëxperimenteerd bij de aanleg van groenvoorzieningen in nieuwe wijken. Maar ook bij grotere projecten kunnen burgers op een nieuwe manier het heft weer in handen nemen. In Dalfsen hebben – zo vertelde een ChristenUnie raadslid mij onlangs – burgers coöperaties gevormd die met een klein beetje steun van de overheid en samenwerking met bedrijven zelf zonnepanelen inkopen en duurzame energie opwekken. De overheid faciliteert, maar het zijn burgers zelf die het voortouw nemen. Blond zou bij zo'n voorbeeld beide duimen omhoog steken.

Maar voor zo'n omslag naar een zorgzame, verantwoordelijke samenleving van betrokken burgers is er wel een nieuw 'ethos' nodig. Waar links en rechts beleid tot kaalslag van de samenleving heeft geleid en afbrokkeling van verbanden waarin mensen hun morele vorming krijgen, daar kan niet zomaar de knop worden omgezet. Het belang van het gezin moet opnieuw onderstreept worden. Bezielende verbanden – zoals kerken – zijn cruciaal voor de vorming van het ethos dat tot zo'n andere samenleving leidt. In dat kader zijn de middelen van de overheid beperkt. Maar Blond is er van overtuigd dat waar opnieuw vertrouwen wordt gegeven aan burgers in hun lokale gemeenschappen dat ook zal leiden tot nieuw vertrouwen.

Naar een nieuwe agenda

Phillip Blond schetst een paar grote lijnen en zet zijn kritiek op zowel links als rechts stevig aan. Daarmee daagt hij uit om na te gaan hoe zijn aantrekkelijke alternatief dichterbij kan komen. In de Nederlandse context van de ChristenUnie leidt dat tot een aantal aanzetten waar we verder mee kunnen.

• *Tegengaan van de schulden crisis, privaat en publiek*

Zoals de Oudtestamentische wetgeving al duidelijk maakte dat schulden nooit permanent mogen zijn en via het Jubeljaar dienen te worden afgelost, daar kan onze huidige schulden crisis nooit worden opgelost met het aangaan van nog meer schulden. Het is een heilloze weg. Sanering – gezondmaking – van zowel onze eigen financiële huishouden als de staatskas zijn cruciaal.

• *High trust, high penalty*

Veel beleid is gericht op het voorkomen van calamiteiten. We hebben een enorme regeldichtheid, uitgebreid vergunningenstelsel, opgetuigd toezicht en bestuurders die bang zijn om risico te nemen, op straffe van een schandaal en een oneervol vertrek. Het is georganiseerd wantrouwen. Met Blonds agenda moeten we werken aan een cultuur van vertrouwen. Minder regels, minder verticaal toezicht, meer onderling toezicht (in de zorg, onderwijs), groter vertrouwen in de professional. Maar dan zou schending van dat vertrouwen wel moeten leiden tot hogere straffen.

• *Zorg voor elkaar*

De individualisering is onbetaalbaar geworden en doet mensen geen recht als beelddrager van God. We zullen elkaar weer moeten vinden, elkaar weer in het oog moeten krijgen. Het leggen van de verbinding tussen formele en informele zorg is een van de grote uitdagingen van onze tijd.

• *Ruimte voor gezin, moreel kapitaal, herstel van het ethos*

Uiteindelijk is onze huidige crisis ook een morele crisis. De ChristenUnie is de aangewezen partij om opnieuw op te komen voor het belang van het gezin, om ruimte te geven voor de plaatsen in onze samenleving waar het 'ethos' en morele kapitaal wordt gevormd. Waar een seculiere meerderheid soms lijkt te streven naar een culturele eenheidsworst, daar moet de ChristenUnie pal staan voor de ruimte voor levensbeschouwelijke verschillen. Juist omdat vanuit de diepste overtuigingen, zoals de christelijke, een ethos voortkomt dat nodig is voor een andere samenleving.

Het is een derde weg, tussen links en rechts, tussen Roemer en Rutte. ■

Een kennismaking met

Phillip Blond

DE TERREUR VAN BIG GOVERNMENT EN BIG BUSINESS

DOOR HEPKE DEELSTRA De ChristenUnie zet in op een sterke samenleving, maar hoe moet de beweging daarheen gemaakt worden? Hoe kan de samenleving zich ontworstelen aan de schijnbaar oppermachtige krachten van staat en markt? De Britse denker Phillip Blond schreef hierover in zijn boek *Red Tory*, dat inmiddels wereldwijd wordt uitgegeven. De tot voor kort relatief onbekende theoloog is inmiddels een veelgevraagd spreker en adviseur van David Cameron. Volgens de auteur moeten er economische en politieke hervormingen komen. Inzet op lokaal niveau maakt het mogelijk om sociale gerechtigheid en traditionele waarden te koppelen. We zochten hem op in het hart van het politieke centrum van Londen.

Bent u verbaasd over het succes van het boek?
Boeken zijn raar. *Red Tory* sloeg in als een bom. Mijn boek is nog steeds erg populair, ondanks het feit dat het alweer drie jaar oud is. Overal waar ik in Europa kom om te spreken zijn er mensen die het boek kennen.

Hoe ziet u uw relatie met David Cameron en hoe beziet u zijn politiek?
Cameron is niet gebleven bij zijn oude en eerste inzichten. In zijn politieke beleid heeft hij andere conservatieve filosofieën gebruikt, waardoor hij een duidelijke politieke koers mist en grip op zijn beleid verliest. Je moet doorgaan met het radicale proces waarmee je begonnen bent. Cameron raakte in de problemen door te denken dat de zaak al geklaard was, terwijl hij er net aan begon-nen was.

Heeft u hier een verklaring voor?
Het ligt niet zozeer aan het feit dat Cameron de volgende verkiezingen wil winnen, maar eerder aan het feit dat hij niet goed weet wat hij wil. Hij weet niet goed wat hij nodig heeft en daarom ook niet welke ideeën hij moet afwijzen.

Cameron moet volgens u veel veranderen. Hoe kon de sociale problematiek in Engeland, ten opzicht van andere West-Europese landen, zo dramatisch de verkeerde kant opgaan?
Omdat de staat atheïstisch en centralistisch werd. Zowel links als rechts gingen de verkeerde kant op, wat uniek is. Over het algemeen gaat links verkeerd en blijft rechts goed of andersom. In Engeland gingen beide politieke richtingen tegelijkertijd de verkeerde kant op. We verloren zo het bemiddelende midden en het is heel lastig om dit weer te herstellen. In het interbellum is het verval ingezet.

In 1974 bezat de top 1% van de Amerikaanse families 9% van het BNP. In 2007 was dit 23,5%. Het illustreert dat er echt wat is veranderd de laatste decennia.

U wilt dat mensen meer maatschappelijke betrokkenheid gaan tonen, dat de civil society met zijn instituties weer gaat opleven. Tegelijk is er minder geld voor burgers en verbanden. Hoe is dat zo gekomen?

De huidige economische crisis is de uitkomst van een paradoxale ontwikkeling: Big Government en Big Business hebben de burgerlijke samenleving onderdrukt. Zij hebben een gecentraliseerde monocultuur gecreëerd, die bovendien risico financiert. De ‘firewalls’ die moesten toezien op ‘leverage’, krediet en handel, verdwenen. Zelfs regionale Duitse banken gingen gokken op de internationale kapitaalmarkt.

Globalisering heeft, samen met het idee dat de overheid groot en massief moet zijn, ervoor gezorgd dat ongelijkheid tussen rijk en arm gigantisch is gegroeid. De oplossingen hiervoor zijn: bezit genereren, ondernemerschap en innovatie. In 1974 bezat de top 1% van de Amerikaanse families 9% van het BNP. In 2007 was dit 23,5%. Het illustreert dat er echt wat is veranderd de laatste decennia. Deze onrechtvaardige ontwikkeling moet worden tegengegaan.

Wilt u een streng gecontroleerde markt om dit tegen te gaan?

Niet zozeer streng controleren, maar het moet wel anders. We hebben nu een maatschappij die gericht is op individualisme, waardoor je een ‘winner takes all’ principe de boventoon gaat voeren. De meerderheid verliest echter... We creëren in de 21ste eeuw condities die gaan lijken op lijfeigen-schap. De lonen zijn de laatste decennia niet doorgegroeid, waardoor mensen niet eens genoeg verdienen om te kunnen leven van hun inkomsten. Schulden vullen de gaten op, maar zelfs dit is niet meer genoeg om de consumptie op peil te houden. Dit proces geldt niet alleen voor Engeland, maar ook bijvoorbeeld voor de Verenigde Staten, waar 50% van de bevolking een vorm van staatssteun krijgt. Dit probleem krijg je wanneer je bezit beperkt tot een kleine groep.

Hoe kan het BNP worden vergroot?

In ieder geval niet door een oligarchische samenleving in stand te houden, waarbij de staat en de markt alle macht hebben. Kartels en monopolies moeten niet in stand worden gehouden, want hierdoor komt er geen innovatie. Het huidige econo-

mische systeem heeft gefaald om te produceren, te innoveren, kapitaal te distribueren en bezit te genereren. Kortom, het is een slecht economisch systeem. De arbeidsproductiviteit is omlaag gegaan in plaats van omhoog, onder andere doordat de markt gecentraliseerd is.

Hoe heeft dit zover kunnen komen?

De oorzaak ligt niet in de hypotheekcrises. Er zijn veel grotere onderliggende krachten. Het economische systeem is in zichzelf een niet goed functionerend systeem.

Is de ‘Derde weg’ de oplossing?

De ‘Derde weg’, zoals die van Tony Blair en Anthony Giddens? Er was onder hen geen echte derde weg. Het enige wat zij hebben gedaan is de kapitaalbubbel opblazen en de inkomsten afroten van de bovenkant en die vervolgens herverdelen onder de armen. Er is een tweeledige oplossing nodig. Enerzijds is de overheid nodig, anderzijds moeten de mensen zelf aan het werk gaan. Op dit moment werkt de overheid inkomensaanvullend. Ze moet hiermee stoppen. De middenklasse moet niet worden bijgestaan, juist de zwakkeren moeten meer geholpen worden. De overheid geeft kleine hoeveelheden geld aan veel mensen, we zouden dit echter moeten omkeren.

Hoe ziet u dat voor zich?

Er zijn veel mogelijkheden. Een voorbeeld is onze Harrison benefit. De staat financiert hierbij voor 30, 40 jaar huizen van werklozen, zodat mensen niet dakloos worden. Sommige huizen zijn al drie generaties in bezit van werkloze mensen. De kosten die hiermee gepaard gaan zijn drie keer zo hoog als de daadwerkelijke prijs van het huis. Het is niet de overheid, de huurders of het stadsbestuur die hier voor opdraaien, maar de belastingbetaler. Als we deze mensen eerder geld zouden geven of hen zelfs uit zouden kopen dan brengt dat op de langere termijn minder kosten met zich mee. Als we hier op een verstandige en wijze manier hiermee omgaan kan dit veel geld besparen. Een ander voorbeeld is de individualisering van de gezondheidszorg. Veel ziekten zijn niet rendabel om te behandelen omdat weinig mensen er last van hebben. Het zou veel geld besparen wanneer bijvoorbeeld leukemiepatiënten worden geclusterd vanuit verschillende regio's in het land, zodat

ze veel beter en goedkoper behandeld kunnen worden. We moeten stoppen met de bijstandsuitkering alsof het een permanente geldafvoer is. In plaats daarvan moet het een bezitsinvestering zijn, waardoor er juist geld wordt bespaard. Wederkerige ondersteuning bespaart je een hoop geld. Als je werknemers laat meewerken en meedenken heb je minder bureaucratie en kun je de onderlinge ideeën benutten.

Moeten we dan ook geld vanuit de hogere overheid naar de lagere overheden overbrengen?

Het gaat niet zozeer om het geld. Er kunnen budgetten worden overgenomen door burgers. Chris White's 'new Bill' is bijvoorbeeld een goed initiatief, omdat het eist van de publieke sector zich over kleinere bedrijven te verdelen.

In uw boek pleit u ervoor om meer macht naar de regio te brengen. Engeland is een zeer gecentraliseerde staat. Hoe wilt u deze verandering bewerkstelligen?

Engeland is verschrikkelijk gecentraliseerd. Dit gaat ten koste van het lokale. De nationale overheid werkt niet effectief. Bij lokale overheden probeert men tegenwoordig de gemeenschap een stem te geven, zodat hun ideeën ook tellen. Dit beleid zal door de toekomstige overheden niet worden ingetrokken. Met het lokalisme kun je invloed uitoefenen op de wetgeving. Het is het beste waarmee de overheid kon komen.

Vóór de jaren '70 was Engeland een welvarende natie. Hoe zorg je ervoor dat mensen vandaag de dag ook allemaal weer gaan participeren op de arbeidsmarkt?

De mensen in Engeland hebben nog steeds last van de ‘First wave’ industrialisatie. Hierdoor zijn ze, sinds de jaren '70, uit de arbeidsmarkt verdreven. De vraag is echter: Hoe school je die mensen om? We moeten van het idee af dat men alleen studeert rond je twintigste. Daarbij komend zijn de universitaire opleidingen in Engeland van een laag niveau. We moeten educatie in kleinere stukken delen en verspreiden over grotere delen van je leven. Mensen die rond de dertig en veertig jaar zijn moeten bijscholingscursussen krijgen. Scholieren moeten niet op vroege leeftijd specialiseren, maar eerst ontdekken wat voor carrières zij later willen om vervolgens in een bepaalde bedrijfstak meer

gespecialiseerd onderwijs te krijgen. Vervolgens zullen studenten ook gemotiveerder zijn voor hun werk.

Vindt u het niet erg wanneer bedrijven onderwijs gaan financieren?

Het is geen probleem wanneer bedrijven financieel bijdragen aan het onderwijs. In Groot-Brittannië is er namelijk toch al een cultureel tekort.

Bestaat er geen frictie als je bedrijven mee laat bepalen welk onderwijs er wordt gegeven?

Onderwijs heeft cultuur nodig, dus wanneer bedrijven het onderwijs mede zouden financieren, dan alsnog is cultuur heel belangrijk. Voor bedrijven is het ook belangrijk wanneer men elkaar begrijpt en verstaat. In Groot-Brittannië spreken weinig mensen buitenlandse talen. De basis- en middelbare scholen zijn van een bedroevend niveau. Bedrijven kunnen een uitkomst zijn voor deze problemen. Het is wél heel opmerkelijk dat onze universiteiten de beste ter wereld zijn, aangezien ze al decennia niet meer zijn hervormd.

Kan goede educatie ook bijdragen om de deugd te doen herleven?

Het niveau van het onderwijs is, zoals ik al zei, in Groot-Brittannië zeer bedroevend. Dit komt doordat alles wordt verteld door liberalen en liberalen geloven nergens in en daardoor onderwijzen ze ook niets. Als je liberalisme onderwijst, krijg je uiteindelijk totalitarisme. Liberalisme als uitkomst vanuit substantieve, gegeven waarden is veel beter. Er zijn waarden die niet op consensus zijn gebaseerd, maar er gewoon zijn. Denk aan

Auteur

Phillip Blond werd geboren in Liverpool. Hij studeerde filosofie, politicologie en theologie aan verschillende universiteiten. Hij was een leerling van John Milbank. Blond is een anglicaan en behoorde tot de beweging ‘Radical Orthodoxy’. Hij is directeur van de Britse denktank Res Publica.

'Het probleem van de westerse maatschappij is dat niemand ergens in gelooft. Er is een gebrek aan deugd. We hebben vandaag de dag wel effectieve managers en pr-mensen, maar zij zijn niet degenen die de samenleving zullen veranderen.'

vrijheid. Zonder vrijheid krijg je bijvoorbeeld ook geen wetten, wederkerige relaties en wederzijds voordeel. Je krijgt een systeem waarbij je onwetend blijft over wat wel en niet mag.

Gaat het uiteindelijk allemaal om deugd?

Alles streeft een doel na. Het probleem van de westerse maatschappij is dat niemand ergens in gelooft. Er is een gebrek aan deugd. We hebben vandaag de dag wel effectieve managers en pr-mensen, maar zij zijn niet degenen die de samenleving zullen veranderen.

Hoe krijg je christelijke waarden terug in een multicultureel land zoals Nederland? Hoe krijg je in het bijzonder de christelijke deugd terug?

In de eerste plaats kunnen we constateren dat het christendom wereldwijd groeit. Alleen in West-Europa is dit niet het geval. In Europa is het postchristendom-besef opgekomen, in de betekenis dat wij Europeanen christelijke wortels hebben, in plaats van in de zin dat wij niet langer meer christen (willen) zijn. Christendom moet weggebracht worden van welvaartsdenken en étatisme naar een nieuw soort kapitalisme, dat van eigenaarschap en een goed ethos. Democratie wordt in verband gebracht met bureaucratische elites en technocratie. Men moet zich afvragen wat en wie wij willen zijn. Hier hebben wij nooit diep over kunnen nadenken, omdat we 200 jaar onder de controle staan van de staat of onder de bescherming van de markt. Het enige wat wij tegenwoordig kunnen, is consumeren. Als we het besef krijgen dat wij de macht hebben, dan kunnen wij dit veranderen. De herleving van moraliteit kan dan als noodzaak worden gezien. Politieke verandering kan vanuit veel verschillende kanten komen. Misschien eerst een moreel verlangen en daarna politieke en economische veranderingen, maar andersom is ook evengoed mogelijk.

Er is heel wat scepsis ten aanzien van religie in de westerse wereld. Draagt (vooral de christelijke) religie bij aan een betere samenleving?

Er is geen historische basis om te zeggen dat religie niets te bieden heeft. Dit idee komt voort vanuit stomme sociologen die de geschiedenis niet begrijpen. Sinds de jaren '60, toen de vrouwen gingen werken en niet meer naar de kerk gingen, kregen wij een enorme dip in het aantal gelovigen. Zulke processen van verandering hebben vaker plaatsgevonden, zoals bij de 'Great Awakening'.

Aan het begin van de 19e eeuw kwam er ethische bloei. Er was sprake van sociale en morele herleving. Ondanks het feit dat ontwikkelde landen en ontwikkelingslanden een eigen ontwikkeling doormaken, is iedereen gebaat bij de kerk. Kijk bijvoorbeeld naar Brazilië, waar fundamentalistische pinksterkerken ervoor zorgen dat mannen niet meer gaan gokken, drinken en naar prostitutie gaan. Dit leggen de vrouwen aan hun mannen op hetgeen een positieve uitkomst heeft voor het familieleven. We moeten hier ook een mix zien te bedenken waardoor we de families bij elkaar houden en economische bloei hebben.

Hoe moet men dat in praktijk brengen?

Educatie, moreel onderricht, goede seksuele voorlichting op scholen. 'Any human event is a result of many factors'. Anti-abortusinstellingen moeten radicaal meer pro-life worden. Er moet uitgelegd worden dat het hebben van een kind niet het einde van de wereld is. Het belangrijkste is nog wel dat er een 'High Culture' moet ontstaan. Tegenwoordig hangt iedereen voor de tv, eet 'junk food' en heeft bizarre ideeën.

De herleving van de arbeidersklasse vanuit hun armoedige bestaan kwam voort uit de intellectuele cultuur die bij de arbeiders tot bloei kwam. Toch is er een 'High Culture' nodig en helaas is die er op dit moment niet. ■

Auteur Hepke Deelstra studeert Geschiedenis en heeft zich tijdens een stage bij het WI verdiept in het belang van het boek *Red Tory* voor de Nederlandse situatie.

START FELLOWS PROGRAMMA

Jaarlijks solliciteren tientallen jongeren voor een plek in het Fellowsprogramma van het WI. Iedere ronde worden vijftien van hen uitgenodigd om daadwerkelijk deel te nemen en uiteindelijk fellow van het WI te worden. De groep komt een jaar lang maandelijks bij elkaar om te spreken over christelijk-sociale politiek. Ze discussiëren met en over belangrijke auteurs en denkers binnen de ChristenUnie. Elke deelnemer schrijft bovendien een essay.

Het programma voor 2012-2013:

27-aug **Intro**
17-sep **Augustinus**
8-okt **Calvin & Althusius**
5-nov **Groen van Prinsterer**
3-dec **Dooyeweerd**
7-jan **CU-RPF-GPV**
4-feb **Duurzaamheid**
4-mrt **Dienstbaarheid**
8-apr **Vrijheid**
13-mei **Internationaal**

Sprekers tijdens deze avonden zijn onder meer Eimert van Middelkoop, Peter Ester en Henk Bakker.

Je kunt tot **15 juli** solliciteren voor het programma dat start in Augustus 2012.

WI ChristenUnie
t.a.v. Geert Jan Spijker
Johan van Oldenbarneveldtlaan 46
3818 HB Amersfoort

Wil je informatie? Mail dan naar wi@christenunie.nl

Bezuinigen een kans voor de culturele sector?

DOOR CARLA DIK-FABER Toen het kabinet van Winston Churchill, Brits premier tijdens de Tweede Wereldoorlog, voorstelde om extra geld vrij te maken voor de oorlog door te bezuinigen op kunst en cultuur, zei Churchill: ‘Maar waar vechten we dan nog voor’?

Gelukkig leeft ons land niet in oorlogstijd, maar feit is dat de economische crisis wel veel druk legt op de cultuurbegroting. De subsidies op kunst en cultuur worden door het kabinet Rutte-Verhagen gekort met maar liefst 30 procent. Daar bovenop komen nog de bezuinigingen door provincies en gemeenten. Door die stapeling van bezuinigingen, komt de klap in de cultuursector extra hard aan. De vraag is hoe de ChristenUnie hierin staat. Hoe beoordelen we bezuinigingen op kunst en cultuur en in hoeverre kunnen/moeten we hierin meegaan? Om die vraag te beantwoorden, zal ik in

het eerste deel van dit artikel ingaan op de relatie tussen kerk en christenen enerzijds en kunst en cultuur anderzijds. In het tweede deel van het artikel geef ik handvatten voor een standpuntbepaling ten aanzien van bezuinigingen in de culturele sector.

Calvin en Rookmaaker

Voor protestantse christenen geldt dat kunst en cultuur bepaald niet ‘in onze genen’ zitten. Die vervreemding is voor een belangrijk deel ontstaan doordat kunst en kerk zich in de loop van de

geschiedenis – vanaf de vroege Renaissance tot de Verlichting – van elkaar losgemaakt hebben. De opkomst van het protestantisme heeft hier ook aan bijgedragen. Zo vanzelfsprekend als kunst een plaats heeft binnen de katholieke traditie, waar architectuur en kunst bijdragen aan een religieuze totaalervaring, zo vanzelfsprekend werd de nadruk op soberheid in protestants-christelijke kerken. Toch valt niet te ontkennen dat de protestanten als volgelingen van Calvin strenger in de leer waren dan de leermeester zelf. Calvin keerde zich af van de verering van ‘kunstige voorwerpen’ zoals dat voorkwam in de katholieke kerk, niet van de kunsten zelf. Hij wilde dat kunst functioneerde in wat hij als haar eigen sfeer beschouwde. De kunsten zijn bedoeld voor onze ‘onderwijzing en vermaning’, niet om te worden gebruikt als ‘voertuigen voor eredienst of prediking’. Kunst kan volgens Calvin ons begrip voor de geschapen werkelijkheid vergroten, onze ervaring verbreden en ‘niet op de laatste plaats ons hart verblijden’. Het is juist de laatste decennia dat er in protestantse kringen weer nagedacht wordt over de betekenis van kunst. Aan het begin hiervan stond Prof. Hans Rookmaaker, kunsthistoricus en filosoof, en gereformeerd. In 1970 publiceerde hij zijn boek *Modern art and the death of a culture*, waarin hij een brug wil slaan tussen de seculiere kunstwereld die niets moet hebben van christelijke principiële opvattingen en de christenen zelf, die volgens hem onverschillig staan tegenover moderne en hedendaagse kunst. De kloof tussen christenen en kunst – in de breedste zin van het woord – is volgens Rookmaaker ontstaan doordat christenen zich te lang afzijdig hebben gehouden. De kunsten kregen alle ruimte om zich – vrij van christelijke invloeden – in een richting te bewegen, vaak een richting van God af, waardoor er uiteindelijk kunstvormen zijn ontstaan waarin wij weinig meer herkennen van onze visie op deze wereld. Kan het niet een enorme bezieling teweeg brengen als christenen zich meer op het culturele vlak begeven?

Wereldbeeld en werkelijkheid

Veel christenen ervaren een gevoel van vervreemding bij uitingen van – vooral moderne – kunst en cultuur. De ‘werkelijkheden’ die daarin gepresenteerd worden, roepen geen herkenning bij ons op. De visie van kunstenaars op de wereld waarin zij leven is contextueel bepaald en leidt tot

verschillende realiteiten, die vaak niet de onze zijn. Christenen belijden dat Jezus de weg, de waarheid en het leven is. Dat is een onveranderlijke werkelijkheid, die wij onder elkaar herkennen. Met die werkelijkheid beoordelen wij de wereld om ons heen. Onze visie op kunst en cultuur wordt (mede) daardoor bepaald. Tegelijkertijd zijn wij voluit onderdeel van onze tijd en cultuur. Ook dat beïnvloedt onze visie op kunst. Natuurlijk is het plezierig als we in kunstuitingen ons eigen wereldbeeld herkennen. Die bevestiging voelt goed. De vraag is echter steeds naar welke werkelijkheid we kijken. Het zou goed zijn om ons niet te beperken tot die kunstuitingen, die passen binnen ons eigen wereldbeeld, hoe gerieflijk dat ook zou zijn. Zeker voor hedendaagse kunstenaars geldt dat zij leven in een wereld die ook de onze is. Alleen dat al zou ons bereid moeten maken tot een bepaalde interesse, ook al delen wij niet hun visie.

Dr. J. Douma schreef *Over beelden en beeldstormers, christelijk geloof en waardering van schilderkunst* (Kampen 2001). Hij wijst ons in zijn boek op het gevaar dat we ónze normen en waarden, die voor een belangrijk deel persoonsgebonden en cultureel bepaald zijn, verheffen tot algemeen, overal en altijd geldende normen en waarden: “Het valt mij op, dat christenen die zich voor kunst interesseren, in hun kritiek op moderne kunst op de noodzaak wijzen om scheppingsnormen te respecteren. Maar als we doorvragen naar wat die scheppingsnormen dan precies zijn, krijgen we meestal geen antwoord. Daar kan ik begrip voor opbrengen. Zodra we met de opsomming van scheppingsnormen voor de kunst zouden beginnen, ligt het voor de hand dat *wijzelf* normen stellen die we vervolgens het gewijde karakter van *scheppingsnormen* geven. [...] Wat vroeger norm was, hoeft het nu niet meer te zijn. Dat maakt ons voorzichtig en houdt ook de weg voor waardering van moderne kunst open”.

Samenvatting

- Een onafhankelijke en objectieve visie op kunst bestaat niet.
- Christenen moeten zich meer op het culturele vlak begeven.
- Bij cultureel ondernemen gaat het over meer dan geld verdienen.
- De overheid moet oog hebben voor de intrinsieke waarde van kunst en cultuur.

‘Het lijkt erop dat er een overaanbod van middelmatige kunst en cultuur is ontstaan, dat met het huidige subsidiestelsel in stand wordt gehouden.’

Normen en waarden

Valt er dan helemaal niets te zeggen over normen en waarden in de kunsten? Ik denk het wel. Godslastering is natuurlijk nooit acceptabel. Ook het aanzetten tot geweld moet worden afgewezen. Zedenkwetsende uitingen veronderstellen een definitie van wat zedenkwetsend is. Als we tot die definitie willen komen, lopen de meningen al gauw uiteen. Bij het morele vraagstuk speelt ook de vraag of de overheid zich moet mengen in de relatie kunst en publiek. Dit valt gemakkelijk met ‘nee’ te beantwoorden, zolang dit een strikt particuliere ‘transactie’ betreft. Mensen kiezen er zelf voor om een tentoonstelling, concert, theaterstuk etc. te bezoeken. Lastiger wordt het als er sprake is van een subsidierelatie of als kunst zich in de openbare ruimte bevindt. De overheid heeft als één van haar taken een fatsoenlijke inrichting van de openbare ruimte. Maar wat is fatsoenlijk? Wie bepaalt dat? Kun je als overheid voorwaarden aan culturele subsidies verbinden en hoe wenselijk is dat?

De wetenschap dat onze visie op hetgeen zich aan ons manifesteert veranderlijk en persoonsgebonden is, maakt het moeilijk om vol te houden dat een onafhankelijke en objectieve visie op kunst bestaat. De vraag is of dat erg is. Het betekent wel dat de overheid terughoudendheid past bij het opstellen van normatieve kaders en veeleer het publieke debat hierover dient te stimuleren. Natuurlijk behoren christenen zich niet afzijdig te houden, maar volop mee te doen aan deze discussie. Voor de ChristenUnie ligt hier een kans om ruimte te geven aan het debat, om niet te denken vanuit ‘verboden’ – zoals in het verleden te vaak gebeurd is – maar vanuit een positieve grondhouding een visie op kunst en cultuur te ontwikkelen, die recht doet aan het belang van cultuur voor een samenleving.

Overheid en samenleving

Cultuur vormt een relatief makkelijke bezuinigingspost. Daarbij is het goed om te beseffen dat cultuur slechts een relatief klein deel van de totale begroting omvat en dus nauwelijks kan bijdragen aan het terugdringen van de omvangrijke tekorten van de overheid. Toch is het niet onlogisch dat de cultuursector het bij bezuinigingsrondes steeds weer moet ontgelden. Het idee van een ‘subsidie-verslaafde sector’ is wijdverbreid, al dan niet te

recht. Kortingen op budgetten voor kunst en cultuur doen minder pijn – althans zo voelt dat – dan bezuinigingen op bijvoorbeeld het minimabeleid. Cultuur is een ‘luxeproduct’, waarvoor in een economische recessie veel minder geld beschikbaar is. Het is dan ook niet verrassend dat maar liefst 60 procent van de Nederlanders het cultuurbeleid van staatssecretaris Halbe Zijlstra ondersteunt. We zeggen wel dat kunst en cultuur belangrijk zijn voor de samenleving, maar met toenemende begrotingstekorten maken we andere keuzes.

De ‘Mars der beschaving’ (juni 2011) bracht veel mensen op de been, maar van massaal protest was zeker geen sprake. Zorg, onderwijs, veiligheid en arbeid... dat zijn de thema’s waar de samenleving zich druk over maakt. Preciezer geformuleerd: dat zijn de thema’s waar we een sterke rol van de overheid verwachten, ook in financiële zin. De culturele sector moet, aldus een meerderheid in onze samenleving, meer op eigen benen staan en minder afhankelijk worden van de overheid. Om dat waar te kunnen maken, is het belangrijk dat de culturele sector en de samenleving meer op elkaar betrokken zijn.

Cultureel ondernemen

De overheid heeft een belangrijke rol als opdrachtgever en subsidieverstrekker voor de culturele sector. Beide staan door forse bezuinigingen onder druk. Cultureel ondernemerschap is de mantra waarmee veel bezuinigingen op de culturele sector verdedigd worden: de culturele sector moet ondernemender worden. Daarmee wordt vooral bedoeld dat de sector minder afhankelijk wordt van overheidssubsidies en meer eigen inkomsten genereert. Daar is op zich niets mis mee, maar het is goed om te beseffen dat ondernemerschap een veel breder begrip is dan alleen geld verdienen, om over winstmaximalisatie maar niet te spreken. Bij ondernemen staat het product centraal. Juist voor de culturele sector geldt dat het product een toegevoegde waarde heeft voor de samenleving. Daarom is het van belang dat de culturele sector zich daarvan (nog) meer bewust wordt, bruggen slaat naar de samenleving en via publieksonderzoek en marketingplannen de aandacht op haar producten weet te vestigen. Een moeilijke taak, omdat kunstenaars en ondernemers tot twee geheel verschillende disciplines behoren.

Een cultuurmakelaar kan behulpzaam zijn door een netwerk op te bouwen en kennis en kunde van betrokken partijen (cultuursector, bedrijfsleven, toerisme en recreatie, maatschappelijke organisaties en inwoners) bij elkaar te brengen. De overheid kan behulpzaam zijn door een platform te bieden voor het uitwisselen van ‘best practices’.

Bovendien moet de overheid een omslag in haar denken maken en een volwassen relatie aangaan met de culturele sector: niet langer tekorten financieren, maar producten met maatschappelijke relevantie inkopen en daar zakelijke afspraken over maken. Er wordt al decennia lang gesproken over hervorming van het subsidiestelsel. Al in de jaren 1990 pleitte staatssecretaris Rick van der Ploeg (PvdA) voor cultureel ondernemerschap. In de tussentijd zijn zeker stappen in de goede richting gezet. We moeten ons echter afvragen of een omslag nooit op grote schaal is gemaakt, doordat de overheid met subsidiestromen het systeem in stand heeft gehouden.

Minder en beter

Daarmee creëren de bezuinigingen ook kansen. De culturele sector is nogal eens in zichzelf gekeerd en intern verdeeld en wordt nu uitgedaagd om samen te werken en bruggen te bouwen naar de samenleving. Het initiatief van de ‘Tafel van Zes’ viel op, doordat culturele instellingen, fondsen en belangenorganisaties – onder druk van de bezuinigingen – voor het eerst in hun bestaansgeschiedenis de handen ineen sloegen en een gezamenlijke visie op de toekomst presenteerden. Helaas viel de Tafel van Zes uiteen voordat de inkt van hun advies droog was. De titel van het rapport luidde veelzeggend: ‘Minder waar het kan, beter waar het moet; een pleidooi voor een andere rol van de overheid’. Inkomensregelingen hebben ervoor gezorgd dat het aantal kunstenaars in alle kunst disciplines explosief toenam, waardoor uiteindelijk het aanbod de vraag verre oversteeg. Het lijkt erop dat er een overaanbod van middelmatige kunst en cultuur is ontstaan, die met het huidige subsidiestelsel in stand wordt gehouden. Dit heeft het aanzien van het culturele veld geen goed gedaan. Het kan dus zeker een tandje minder en versobering is mogelijk. Er ligt echter ook een gevaar op de loer. Als de kunst- en cultuursector uitsluitend aan ‘de markt’

wordt overgelaten, zal verschraving in het culturele aanbod optreden. Volledige ‘vermarkting’ van de culturele sector betekent dat de ‘André Rieu’s’ wel overeind zullen blijven. Het meer bijzondere aanbod, waar het publiek niet massaal toestroomt, zal verdwijnen. Van de overheid mag verwacht worden dat zij niet alleen aandacht heeft voor de economische waarde van kunst en cultuur, maar juist ook voor de artistieke of intrinsieke waarde. De overheid mag die waarden niet uit het oog verliezen. Zij zou het tot haar kerntaken moeten rekenen om in het cultuurbeleid ruimte te bieden voor vernieuwing. Jonge, talentvolle kunstenaars in alle kunst disciplines moeten de kans krijgen een eigen inkomensvoorziening op te bouwen. Een experimentenfonds en creatieve ‘broedplekken’ kunnen daaraan bijdragen. Gemeenten doen er goed aan over hun eigen grenzen te kijken en het cultuurbeleid in regionaal verband af te stemmen. Alleen op die manier kan een breed, maar vooral ook divers cultureel aanbod in stand worden gehouden.

Kunst en cultuur voor iedereen?

De overheid moet niet alleen zorgen voor een divers cultureel aanbod, maar heeft ook tot taak om een ‘culturele infrastructuur’ in stand te houden. We willen immers voorkomen dat door het dichtdraaien van de subsidiekraan, de toegankelijkheid van kunst- en cultuur (educatie) onder druk komt te staan. Niet voor niets is in het ChristenUnie verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen in 2010 opgenomen, dat ‘kunst en cultuur bereikbaar moeten zijn voor iedereen’. Onduidelijk is wat we daarmee precies bedoelen, hoe we dit willen realiseren en wat het mag kosten. Kan in het licht van de bezuinigingen deze ambitie overeind blijven? Die discussie is het waard om met elkaar te voeren. ■

Dit artikel is een aanzet tot een studie van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie over kunst en cultuur in relatie tot de rol van de overheid. Wilt u reageren? Mail dan naar: Carla.Dik@provincie-utrecht.nl

Auteur Carla Dik-Faber, kunsthistorica en Statenlid/fractievoorzitter voor de ChristenUnie in de provincie Utrecht.

Het kind en het badwater

STERKE SAMENLEVING HEEFT STERKE OVERHEID NODIG

DOOR KARIN DE GEEST **‘Meer samenleving, minder overheid’ is tegenwoordig de lijfspreuk van veel politieke partijen als ze te maken krijgen met bezuinigingen. De ChristenUnie vond de laatste jaren echter dat partijen als het CDA de overheid te veel terugdrongen. Terecht, want soms heeft een sterke samenleving een sterke overheid nodig.**

Rooie Rouvoet, christelijk-socialistisch, christelijk GroenLinks; dat zijn enkele benamingen die de ChristenUnie heeft gekregen van critici. Terwijl het CDA op sociaal-economisch vlak vaak met rechts meestemt, stemt de ChristenUnie relatief vaak met linkse partijen mee. Critici, zowel binnen als buiten de partij, vinden daarom dat de partij te veel heil van de overheid verwacht, en dus te weinig ruimte geeft aan de samenleving. De ChristenUnie wil inderdaad meer overheidsinmenging dan het CDA. In dit artikel betoog ik echter dat dat niet komt doordat de partij minder op heeft met de samenleving en de overheid als geluksmachine ziet. De

ChristenUnie denkt alleen dat er soms overheidsingrijpen voor nodig is om de samenleving te laten functioneren, en ik denk dat ze daarin gelijk heeft. Om te beginnen zal ik de christendemocratische of christelijk-sociale visie (ik gebruik deze termen door elkaar) op de samenleving uiteenzetten, die de ChristenUnie en het CDA allebei aanhangen. Vervolgens zal ik de verschillen toelichten, waarna ik drie argumenten geef waarom ik denk dat de ChristenUnie-visie beter is voor de samenleving.

Visie

Uit verkiezingsprogramma's en uitspraken van politici blijkt dat ChristenUnie en CDA allebei dezelfde sociaal-economische visie hebben. Wat is die visie? Christenen zien de mens als een sociaal wezen. We zijn niet losse individuen, maar zorgen voor elkaar, leven met elkaar, werken samen, en dragen verantwoordelijkheid voor elkaar. Samen vormen we 'sociale verbanden', zoals scholen, bedrijven, buurten, sportverenigingen, liefdadigheidsinstaties, kerken en gezinnen. Voor christendemocraten staan deze sociale verbanden centraal, en deze moeten dan ook zoveel mogelijk ruimte en vrijheid krijgen. De markt en overheid hebben beiden hun plek, maar moeten een land niet domineren.

‘Als de overheid taken loslaat, zal dit vaak leiden tot meer marktwerking. Meer marktwerking is niet per definitie hetzelfde als meer samenleving’

De christelijk-sociale visie geeft ruimte aan staats-ingrijpen, om sociale verbanden te ondersteunen en faciliteren zodat zij hun verantwoordelijkheid kunnen nemen. Bovendien is het de taak van de overheid om te hulp te schieten als de samenleving tekortschiet, bijvoorbeeld als mensen tussen wal en schip vallen. Die overheidsinmenging moet alleen wel beperkt blijven: de overheid moet vooral sociale verbanden ondersteunen, en dus niet zelf (te veel) taken op zich gaan nemen. In de praktijk betekent dit dat christelijke partijen meestal een centrumpositie innemen tussen socialisme en liberalisme.

Verschillen

Dit is echter een vrij vage omschrijving. Want hoe groot moet een overheid zijn om de samenleving te versterken, en wanneer is ze te groot? Is privatiseren nou wel of niet goed voor de samenleving? Versterkt korten op uitkeringen de sociale verbanden wel of niet? Daarover verschillen christelijke partijen van mening. Alle Nederlandse christelijke partijen zitten weliswaar dichtbij het centrum van het politieke spectrum, maar terwijl het CDA meer centrum-rechtse standpunten inneemt, is de ChristenUnie meer centrumlinks op sociaal-economisch gebied.

CDA

Het CDA heeft de laatste tien jaar vooral nadruk gelegd op het terugdringen van de overheid. Volgens de christendemocraten heeft de overheid eind jaren zestig en zeventig te veel taken op zich genomen, waardoor ze de samenleving verstikt. Sommigen van hen bekritiseren zelfs hun eigen partij, omdat die in het verleden te veel de neiging heeft gehad om de samenleving te veel van bovenaf te “regisseren”. Mensen zijn erdoor te passief en te afhankelijk geworden. Nu is een nieuwe ordening nodig, want “de netwerksamenleving van nu – met geëmancipeerde burgers en dynamische arbeidsrelaties – vraagt om meer vrijheid en verantwoordelijkheid voor bedrijven en werknemers”. Daarnaast ziet de politiek solidariteit te veel als taak van de overheid, in plaats van als “opdracht aan burgers en maatschappelijke organisaties”. Zorg wordt steeds uitbesteed aan “betaalde krachten”, terwijl de kracht van “een maatschappij ligt in de sociale verbanden tussen mensen”. Deze gedachtegang heeft er toe geleid dat CDA-VVD-kabinetten de afgelopen tien jaar fors heb-

ben bezuinigd op de sociale zekerheid en de zorg. Natuurlijk heeft het CDA compromissen moeten sluiten met de VVD, dus zullen sommige maatregelen niet uit de CDA-koker komen. Toch wilde het CDA graag met de VVD regeren, juist omdat zij er samen over eens zijn dat de overheid fors kleiner moet worden. Om meer mensen aan het werk te krijgen, hebben de christendemocraten vaak ingestemd met het verlagen en/of strenger maken van uitkeringen. Door de WAO-hervormingen van Balkenende II kregen bijvoorbeeld veel mensen een lagere uitkering, zodat ze gedwongen werden om naar werk te zoeken. Verder werden, en worden in het huidige kabinet, de regels in de bijstand flink aangescherpt. De huidige ingrepen in de zorg (zoals de bezuiniging op psychische zorg en het persoonsgebonden budget) verdedigen CDA-politici ook met de redenering dat mensen meer in hun eigen sociale verbanden naar oplossingen moeten zoeken.

De christendemocraten zijn bovendien een groot voorstander van meer marktwerking in de zorg, omdat ze geloven dat er in de zorg te veel staatsinmenging is. De partij heeft er bijvoorbeeld voor gepleit om marktprikkels in de zorg in te voeren en meer ruimte te geven aan zogenaamde ‘maatschappelijke ondernemingen’, zoals ziekenhuizen en zorgverzekeraars. Dit zijn, in de ogen van het CDA, geen door en door commerciële instellingen, maar organisaties die proberen hun verantwoordelijkheid in de zorg te dragen.

ChristenUnie

De ChristenUnie heeft een andere koers gekozen, waarin de overheid een grotere rol behoudt. ChristenUnie-politici beamen vaak dat de verzorgingsstaat is doorgeschooten, maar hebben tegen veel van de bezuinigingsmaatregelen in de sociale zekerheid en zorg gestemd. Het verschil met het CDA is dat de ChristenUnie vindt dat CDA-VVD-kabinetten nu te ver doorschieten met het terugdringen van de verzorgingsstaat. Minder overheid is goed, als er te veel wordt bezuinigd op overheidstaken is er te weinig aandacht is voor solidariteit, en wordt de samenleving niet in staat gesteld haar verantwoordelijkheid waar te maken. Meer dan het CDA, benadrukt de ChristenUnie de taak van de overheid als ‘schild voor de zwakken’. De maatregelen die de CDA-VVD-kabinetten hebben genomen, komen volgens de ChristenUnie te

hard aan bij de “kwetsbare groepen”. Zo zouden veel mensen die gekort werden op hun uitkering, geen baan kunnen vinden. In plaats daarvan pleit de ChristenUnie ervoor dat de overheid mensen actiever helpt om aan het werk te komen. Het verkiezingsprogramma van 2006 pleitte onder meer voor “persoonlijke begeleiding” van werklozen, het creëren van ‘participatiebanen’ en het financieel stimuleren van werkgevers om gehandicapten, ouderen en herintreders aan te nemen. Bovendien wil de ChristenUnie niet altijd dat bij het overdragen van taken aan sociale verbanden, de overheid helemaal geen rol meer speelt. Soms moet de staat sociale verbanden bijvoorbeeld financieel ondersteunen. Kamerlid Cynthia Ortega-Martijn wilde daarom bijvoorbeeld subsidie aan vrijwillige schuldhulpprojecten voortzetten: “Deze regering pleit voor minder overheid en meer samenleving. De ChristenUnie wil dat ook, alleen niet als dat betekent dat je je problemen als overheid over de schutting gooit en de mensen het verder zelf maar laat uitzoeken. Je moet burgers wel uitrusten om die extra taken op zich te kunnen nemen.” Verder is de ChristenUnie kritischer over marktwerking, bijvoorbeeld in de zorg. Hoewel de partij minder regelgeving in de zorg wenst, stelt het verkiezingsprogramma van 2006 bijvoorbeeld: “de vrije markt is niet de oplossing voor alle problemen. De marktwerking in de zorg, in de energiesector en bij het openbaar vervoer heeft de kwaliteit niet verbeterd en heeft de prijs niet verlaagd.” De partij wilde daarom een pas op de plaats als het gaat om marktwerking.

Samenleving

Wat is de beste manier om de samenleving te versterken? Daar is moeilijk antwoord op te geven. De kwaliteit van de samenleving is immers niet meetbaar. Ik ben zelf echter van mening dat het CDA te veel heeft verwacht van het terugdringen van de overheid, en daarmee het kind met het badwater weggooit. Hieronder geef ik drie redenen waarom een sterke samenleving soms een sterke overheid nodig heeft.

1. De samenleving heeft steun nodig van de overheid

Als de overheid taken wil overdragen aan de samenleving, moet ze dat op zo’n manier doen dat

de samenleving die taken ook op zich kan nemen. Dat betekent dat ze niet een taak simpelweg moet loslaten in de hoop dat sociale verbanden dat uit zichzelf overnemen, zoals het kabinet bijvoorbeeld doet met het persoonsgebonden budget. Er zijn namelijk drie redenen waarom de samenleving niet altijd taken zal oppakken. Ten eerste, mensen zijn zondig. Als de overheid taken loslaat, zullen veel mensen die niet willen overnemen als het ze veel moeite kost, simpelweg omdat de mens niet altijd geneigd is het goede te doen. Ten tweede, mensen die wel zorgtaken van de overheid willen overnemen, hebben daar niet altijd de tijd en de middelen voor. Ten derde, sociale verbanden zijn de laatste decennia verzwakt door onder meer individualisering en ontkerkelijking. Kortom, minder overheid zorgt niet altijd voor meer samenleving. De overheid moet wel degelijk actief blijven door ervoor te zorgen dat de samenleving taken op zich kan nemen die de overheid afstoot. De overheid kan bijvoorbeeld schulphulp stimuleren door vrijwilligersorganisaties subsidie te geven, of persoonsgebonden budgetten geven aan zieken of gehandicapten die in hun eigen verbanden zorg willen regelen.

2. De markt verdringt de samenleving

Als de overheid taken loslaat, zal dit vaak leiden tot marktwerking. Meer marktwerking is niet per definitie hetzelfde als meer samenleving. Waar de samenleving draait om zorg voor elkaar, draait de markt om het generen van winst. En die twee gaan niet altijd samen. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar in de zorg. Het CDA heeft geprobeerd in deze sector meer samenleving te brengen door meer ruimte te geven aan ‘maatschappelijke ondernemingen’. Maar doordat er minder overheid en meer marktprikkels in de zorg zijn gekomen, zijn deze ‘maatschappelijke ondernemingen’ zich meer en meer als marktspelers gaan gedragen. Als ziekenhuizen en zorgverzekeraars minder verzekerd zijn van geld van de overheid, aandeelhouders hebben en minder beperkt

Auteur Karin de Geest is masterstudent Vergelijkende Politicologie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen en schrijft haar masterscriptie over de recente ontwikkeling van de christendemocratie. Ze loopt stage bij de Tweede Kamer fractie van de ChristenUnie en schreef dit artikel op persoonlijke titel.

‘De overheid moet er rekening mee houden dat niet iedereen zijn eigen verantwoordelijkheid kan dragen.’

worden door regels, zullen ze immers gedwongen zijn te gaan concurreren en te proberen winst te maken. Het gevolg is dat zorgverzekeraars en zorginstellingen soms dingen doen die weliswaar meer geld opleveren, maar niet in het belang zijn van de patiënt.

De ChristenUnie wil een hoop regelgeving in de zorg schrappen, maar is terecht kritisch over marktwerking. De overheid moet een zekere mate van grip houden op de zorgsector om te voorkomen dat de markt de samenleving verdringt.

3. Schild voor de zwakken

Alle christelijke partijen in Nederland beamen dat de overheid moet dienen als schild voor de zwakken. Daarom hebben Nederlanders ‘sociale grondrechten’: de overheid heeft de opdracht om “te voorzien in de basisbehoeften van de burgers en zekere waarborgen te geven voor de ontplooiingsmogelijkheden van de burgers, teneinde sociale desintegratie tegen te gaan”. Het CDA heeft de laatste tien jaar echter zo veel de ‘eigen verantwoordelijkheid’ benadrukt, dat het ‘schild voor de zwakken’ steeds dunner en kleiner wordt.

De overheid moet er rekening mee houden dat niet iedereen zijn ‘eigen verantwoordelijkheid’ kan dragen. Het CDA wil zoveel mogelijk mensen aan het werk krijgen, en kiest er daarom voor mensen te korten op hun uitkeringen. Maar niet iedereen kan zelf aan werk komen. Veel mensen die door de WAO-hervorming gekort zijn op arbeidsongeschiktheidsuitkering, vinden geen baan. Bovendien zijn er taken die ook sociale verbanden niet op zich kunnen nemen. Een voorbeeld is de psychologische zorg: veel mensen hebben zulke complexe of zware psychische problemen dat ze professionals nodig hebben om te genezen. Als deze mensen worden gedwongen alleen in hun eigen omgeving hulp te zoeken, wordt de samenleving opgezaald met problemen die ze niet kan oplossen. Dat zal de samenleving eerder verzwakken dan versterken. Kortom, de overheid moet niet te klein worden, omdat ze zwakkeren moet beschermen.

Conclusie

CDA en ChristenUnie willen allebei een sterke samenleving, die niet wordt gedomineerd door de markt of de overheid. Ze verschillen echter in de manier waarop ze dit willen bereiken. Het CDA pleit vooral voor het terugdringen van de

overheid; de ChristenUnie wil iets meer overheidstaken behouden omdat te weinig overheid niet goed is voor de samenleving. Ik denk dat de ChristenUnie hierin gelijk heeft. Te veel bezuinigen op overheidstaken is niet alleen slecht voor de samenleving, maar zal bovendien zijn we uiteindelijk duurder uit als de samenleving de taken niet zelf op kan pakken die de overheid naar haar toeschuift. Misschien moeten we accepteren dat ‘minder overheid niet altijd samengaat met ‘meer samenleving’. ■

1. Zie bijvoorbeeld de indeling van de verkiezingsprogramma's van 2010 op <http://www.kieskompas.nl>.
2. Broer, T., Weezel, M. van. (2011, 10 september). *Vrij Nederland*, p. 26.
3. Balkenende, J.P. (2005, January 22). Inleidings-speech Bilderbergconferentie Stichting NCW, ‘Op eigen kracht; van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij’, op <http://www.janmarijnissen.nl/2005/01/22/bilderberg-balkenende>.
4. Manschot, A. (2011, 1 juli). Allemaal aan de mantelzorg. *Opzij*, p. 49.
5. Manschot, A. (2011, 1 juli). Allemaal aan de mantelzorg. *Opzij*, p. 49; Tromp, J. (2011, 24 december). Marlies Veldhuijzen van Zanten- Hyllner. *Volkskrant Magazine*, p. 1.
6. Balkenende, J. P. (2002). *Anders en Beter. Pleidooi voor een Andere Aanpak in de Politiek vanuit een Christen-Democratische Visie op de Samenleving, Overheid en Politiek*. Soesterberg, Nederland: Aspekt; CDA Tweede Kamerfractie (1999). *Naar Meer Menselijke Maat in de Gezondheidszorg. Discussievoorstel om tot een Betere Verantwoordelijkheidsverdeling in de Gezondheidszorg te Komen*.
7. Geest, K. de. (2011, december). Arie Slob. *Hand-schrift*, p. 6-8; ChristenUnie (2006). *Duurzaam voor Elkaar*. Verkiezingsprogramma ChristenUnie 2006.
8. Zie bijvoorbeeld Oomkes, L., Weel, I. (2011, 14 mei). 'Koers CU zal hooguit op nuances veranderen'. *Trouw*, p. 7; Rouvoet, A. (2006, 21 november). Kabinet-Balkenende II liet heel wat liggen. *Reformatorisch Dagblad*, p. 11.
9. Van Santen, M. (2011, 7 oktober). ‘Het systeem van schuldhelpverlening moet op de schop’. *ANBO Magazine*, p. 36-37.
10. Rouvoet, A. (2004, 18 maart). De sociale rechtsstaat moet behouden blijven. *NRC Handelsblad*, p. 8.
11. Deel WAO'ers vindt na herkeuring weer werk. (2009, juni 8). *NRC Handelsblad*, p. 9.

Column

Lokale draken

DOOR REINIER KOPPELAAR

Dat er 1,3 miljard mensen in China wonen, merk je hier waar je ook bent: overal en altijd zijn er mensen om je heen. De spits in Beijing – waar ik woon - is een ramp, ondanks de moderne infrastructuur. Er wonen hier dan ook 17 miljoen mensen en er rijden 5 miljoen auto's rond. En Beijing is slechts één van de miljoenensteden in China.

Spooksteden

Toch is het mogelijk om, rondreizend in China, complete stadswijken tegen te komen met leegstaande flatgebouwen, winkelcentra en kantoorpanden. Het zijn de mislukte bijproducten van het Chinese groeiwonder, de ‘drakeneconomie’. Lokale overheden investeerden er, aangemoedigd door de centrale overheid, in de afgelopen jaren lustig op los om de gestelde groei cijfers van het Vijfjarenplan te behalen. Geld was volop beschikbaar: in 2008 en 2009, temidden van de financiële crisis, groeide China zich uit de malaise met een stimuleringspakket ter waarde van 400 miljard euro. Dat werd uitgegeven aan nationale projecten zoals supersnelle treinverbindingen en tolwegen. Maar een groot deel werd uitgegeven via lokale overheden. Die investeerden dat het een lieve lust was om zo hun eigen stad mee te stuwten in de vaart der volkeren. Nog dagelijks zijn gelikte infomercials te zien op de Chinese televisie die onbekende steden aanprijzen (*Kom naar Luoyang! Investeer in Changsha! Vestig uw onderneming in Yingkou!*). Nogal een contrast dus met Nederland, waar de gemeenten de broekriem moeten aanhalen en tegelijk taken op hun bordje geschoven krijgen vanuit de rijksoverheid. De doorsnee burgemeester of wethouder in Nederland zou zich wellicht de vingers aflikken bij de miljarden waarover hun Chinese ambtscollega's beschikken.

'De bergen zijn hoog, de keizer is ver'

Maar er is een keerzijde. Het geld waarmee lokale ‘draken’ investeerden leenden ze veelal van provinciale of nationale banken. De laatste tijd komt in toenemende mate aan het licht dat de ambitieuze lokale overheden hun miljarden niet allemaal even verstandig hebben geïnvesteerd. De druk vanuit Beijing, bestuurders met private belangen in de vastgoedsector en verstrengeling van zakelijke en politieke elite, hebben geleid dat een aanzienlijk deel van de investeringsimpuls in onrendabele projecten is gaan zitten. Beijing heeft in China niet alles onder controle. Niet voor niet is een geveugd gezegde in China: 'de bergen zijn hoog, en de keizer is ver'. Vandaar dus die leegstaande stadswijken. De banken stelden geen vragen, de overheid stond immers garant. Momenteel is er in de Chinese pers veel te doen over de verborgen schuldenberg die schuilgaat achter het geflatteerde officiële schuldquote van 20%. Niemand weet hoe hoog de schuldenlast in werkelijkheid is. Schattingen van de werkelijke schuldenlast variëren van 80 tot 250% van het BBP. Wat op termijn het effect zal zijn van deze situatie op de economische groei van China valt niet met zekerheid te zeggen. Wel is iedereen het erover eens dat de Chinese economie minder afhankelijk moet worden van deze overheidsinvesteringen en meer moet gaan leunen op solide binnenlandse consumptie. Nog meer Chinezen die huizen, koelkasten en smartphones gaan kopen dus. En auto's. Voorlopig zal het de komende jaren alleen maar drukker worden op de wegen in Beijing.

Reinier Koppelaar werkt op de Nederlandse ambassade in China voor het Ministerie van VWS. Hij schrijft deze column op persoonlijke titel. Van 2006-2010 was hij politiek assistent van toenmalig minister Rouvoet.

Werken aan een slanke regiegemeente

BEZUINIGEN OP AMBTENAREN

DOOR SIMONE KENNEDY-DOORNBOS Politici en burgers wijzen snel naar het ambtelijk apparaat als er weer bezuinigd moet worden. Al die ambtenaren, zijn die nu werkelijk nodig? Laten we snijden in de bureaucratie en ons eigen vlees, voordat we bezuinigen op kwetsbare burgers en voorzieningen. Maar is dat verantwoord? Een overzicht van de mogelijkheden en een illustratie van de 'slankste' gemeente van Nederland.

Verbetering efficiëntie

In de eerste plaats kun je bezuinigen door de efficiëntie te verbeteren. Als je voor de eerste keer bezuinigt op het ambtelijk apparaat, is er wel ruimte te vinden door het ambtenarenapparaat strakker te organiseren. Dit gaat dan niet ten koste van taken. Je kunt ook besluiten om meer gebruik te maken van externe inhuur. Als een bepaalde deskundigheid niet altijd nodig is, zouden dure ambtenaren vervangen kunnen worden door tijdelijke krachten, waarmee deskundigheid ingehuurd wordt als het nodig is. De voordelen daarvan zijn dat je snel kunt schakelen, flexibel kunt inhuren en geen log bureaucratisch apparaat hebt. De nadelen zijn dat het uurtarief van externen hoger ligt en er minder institutioneel geheugen wordt opgebouwd, omdat veel projectleiders en adviseurs op tijdelijke basis worden ingehuurd. En dus wordt het wiel soms meerdere malen uitgevonden.

Taken schrappen of uitbesteden

Als er geen efficiëntievoordeel meer behaald kan worden, moet je overgaan tot andere maatregelen, zoals het schrappen of uitbesteden van taken. Door taken te schrappen, kan er ook bezuinigd worden op het aantal ambtenaren in het stadhuis. Als de gemeente zich bijvoorbeeld niet langer verantwoordelijk voelt voor wijkcentra, kun je de afdeling die zich bezighoudt met het aansturen van de wijkcentra opheffen. Maar dan gaat de discussie over de taken en is de bezuiniging op het ambtenarenapparaat een bijvangst. Je kunt ook taken uitbesteden, zodat ze niet langer door ambtenaren in het stadhuis worden uitgevoerd, maar buiten de poort door (semi-)

onafhankelijke bedrijven. Hoe meer taken door deze organisaties worden uitgevoerd, hoe meer de gemeente een regiegemeente wordt, waarbij de switch is gemaakt van uitvoeren naar regisseren. Het beheer van sportaccommodaties en –velden, het theater, het groenbeheer, de vuilnisdienst, de parkeerdienst, de sociale werkvoorziening of het verstrekken van minimaregelingen: ze kunnen allemaal uitbesteed worden aan bedrijven die prestatieafspraken maken met de gemeenten over de diensten die ze leveren. Vaak blijft de gemeente als aandeelhouder een vinger in de pap houden bij de bedrijfsvoering. Hier zitten wel enige haken en ogen aan, want de gemeenteraad krijgt zo doende minder invloed. Je kunt niet zo gemakkelijk aangeven hoe een bedrijf moet bezuinigen en als de gemeente aandeelhouder is, wordt het ook moeilijker om de taken te gunnen aan een ander bedrijf bij een nieuwe aanbestedingsronde.

Het Nieuwe Werken

Om nog meer te bezuinigen op het stadhuis, wordt tegenwoordig geregeld het Nieuwe Werken ingevoerd. Veel werknemers staan hier achter omdat zij dan meer flexibiliteit krijgen en bijvoorbeeld hun werk- en zorgtaken beter kunnen verdelen. Als je wordt afgerekend op je prestaties, kun je thuis werken of 's avonds werken. Organisaties vinden het prettig, omdat het ruimte bespaart. Een stadhuis kan toe met minder bureaus, minder kamers en wellicht minder gebouwen. Dit bespaart exploitatielasten. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat het Nieuwe Werken werknemers stimuleert tot meer overwerk, waardoor de arbeidsproductiviteit wordt verhoogd. Dit vertaalt zich ook in een bezui-

niging op het ambtenarenapparaat. Het Nieuwe Werken wordt overigens niet door iedereen toegejuicht. Werknemers klagen soms dat ze geen eigen bureau of kamer meer hebben of dat het stressniveau toeneemt omdat je de 9-to-5-mentaliteit hebt losgelaten en het werk nooit 'af' lijkt te zijn.

Voorbeeld: Amersfoort

Amersfoort heeft al een hele slanke regiegemeente, met de minste ambtenaren van de grote gemeenten in Nederland (6 ambtenaren per 1000 inwoners). Maar toen wij opnieuw werden geconfronteerd met een grote bezuinigingsopgave, wilde de raad toch weer bezuinigen op de ambtenaren. Hoewel Rijksbezuinigingen en de toename van het aantal bijstandsuitkeringen het grootste gat sloegen in de begroting, bleken we als groeistad ook fikse incidentele tekorten te hebben op de grondexploitatie. We moeten afboeken omdat woningen en bedrijven nu alleen met grote vertraging gebouwd en verkocht kunnen worden. Als regiegemeente werken we samen met

Groei van vertrouwen

De discussie over het beleid vindt niet meer plaats bij de presentatie van de jaarrekening, de kadernota en de begrotingscyclus, maar in rondetafelgesprekken. Elk beleidsonderwerp komt eens in de vier jaar aan de beurt, zo mogelijk voorafgaand aan de vaststelling van beleidsnota's of raadsvoor-

marktpartijen en ontwikkelaars in PPS-constructies (Publiek-Private Samenwerking), waarin winsten en verliezen worden gedeeld. Maar in deze crisis kwamen we er als raad achter dat de verliezen die marktpartijen dragen contractueel begrensd zijn en de gemeente opdraait voor overige verliezen. Deze verliezen worden deels structureel in de begroting opgenomen. De grote bezuinigingspakketten waartoe we besloten, omvatten daarom opnieuw bezuiniging op het ambtenarenapparaat. Dit vangen we op door het Nieuwe Werken in te voeren en onze begrotings- en verantwoordingscyclus anders in te richten.

Begrotings- en verantwoordingscyclus

In deze nieuwe Planning en Controlcyclus wordt de beleidsevaluatie gescheiden van de begrotingscyclus. In plaats van elk jaar een hele nieuwe cyclus, waarin organisaties verantwoording moeten afleggen en nieuwe subsidies moeten aanvragen en waarin de raad eerst een kadernota en vervolgens de begroting behandelt, gaan we over naar een vierjarencyclus. Zo hopen we de bureaucratie voor maatschappelijke organisaties te verminderen en meer aandacht te kunnen geven aan de beleidsevaluatie dan tijdens de hectische besprekingen bij de kadernota en begroting mogelijk is. De begrotingscyclus begint met het vaststellen van het coalitieakkoord. Het coalitieakkoord ligt aan de basis van de eerste begroting na de verkiezingen, waarna de drie volgende jaren uitsluitend een begrotingsbijstelling plaatsvindt. Omdat de beleidsevaluatie op een ander moment plaatsvindt, kan een uitgebreide kadernota achterwege blijven. De jaarrekening en de begroting is minder beleidsmatig en meer financieel gericht en wordt grotendeels digitaal aangeboden.

stellen. Eerst wordt het onderwerp besproken in een bijeenkomst, waarin de wethouder, ambtenaren, raadsleden en betrokken maatschappelijke organisaties het beleid van de afgelopen vier jaar evalueren en lijnen uitzetten voor de toekomst. Vervolgens kunnen de uitkomsten door de raad of het college geagendeerd worden in de raad ter peiling of vaststelling. De gesprekken die tot nu toe in Amersfoort hebben plaatsgevonden (over 'sport' en 'wmo') hebben geleid tot groter onderling vertrouwen. Tegelijkertijd bleek een avond niet voldoende om het beleid uitvoerig te kunnen evalueren en een nieuwe visie te ontwikkelen. Als Amersfoort gaan we door op de ingeslagen weg en zullen geregeld evalueren of deze laatste bezuiniging op het ambtelijk apparaat daadwerkelijk leidt tot een verbetering. ■

Auteur Simone Kennedy-Doornbos is fractievoorzitter van de ChristenUnie Amersfoort

Vechten in vredesnaam

Groen van Prinsterer lezing 2012 met Eimert van Middelkoop

DE SPANNING TUSSEN HUMANITEIT EN SOEVEREINITEIT

Fotografie: Arjo Kleinhuis

Lokale overheid en onderwijs

DOOR JAN WESTERT Lokale overheden hebben met forse opgaven te maken op het gebied van jeugd, zorg en onderwijs. De lokale educatieve agenda (LEA) mag uitblinken door ambitie, maar het geld om deze ambities ook daadwerkelijk te verwezenlijken, staat door de stevige bezuinigingen bij gemeenten onder druk. Lokale overheden en schoolbesturen hebben intensief overleg met elkaar nodig om tot oplossingen te geraken.

In het gezin, de buitenschoolse opvang, de jeugdzorg en in de klas gaat het om een integrale aanpak om de positie van het kind te ondersteunen en te versterken. Het onderwijsachterstandenbeleid is op die lokale agenda evenzeer een belangrijk thema, maar hierbij spelen schaarse middelen een rol. Bovendien krijgt het onderwijs steeds vaker te maken met krimp van scholen vanwege het dalende leerlingental. Dat raakt ook het gemeentelijk beleid evenals de bekostiging van de huisvesting en de kosten van het leerlingen vervoer. Gemeenten en scholen hebben de komende jaren veel met elkaar te verhapstukken. Dat zal spanning opleveren en keuzes vergen, die ook voor de eigenheid van een onderwijsinstelling gevolgen kan hebben. Op de gemeentelijke onderwijs agenda is het de komende jaren schraalhans troef, hoewel de kennisamenleving juist om investering in onderwijs vraagt. In dit artikel focus ik op de thema's krimp en onderwijshuisvesting.

Onderwijsbudget en krimp

Uit onderzoek is gebleken dat 80% van de gemeenten op hun onderwijsbudget gaat bezuinigen. Een op de twintig gemeenten heeft het onderwijsbudget zelfs helemaal afgeschaft. En 40% van de gemeenten heeft de afgelopen jaren ook al op dit budget bezuinigd. Niet alleen aan de kant van de gemeenten is er sprake van een forse druk op het onderwijsbudget, ook scholen hebben het zwaar. Veel schoolbesturen in het primair

onderwijs teren in op hun eigen vermogen. De uitgaven zijn structureel hoger dan de inkomsten, zo bleek uit een jaarrekeningonderzoek door de PO-raad. Veel schoolbesturen zijn de laatste jaren drukdoende met het op orde brengen van de inkomsten en uitgaven. Maar daarmee zijn zij er niet. Veel scholen hebben te maken met een dalend leerlingental. De krimp in het onderwijs doet zich voelen. In eerste instantie geldt dat vooral het platteland. De actuele discussie over de dorpscholen is daarvan een concreet voorbeeld. De provincies Friesland, Groningen en Drenthe kampen bijvoorbeeld met de problematiek van krimp. Zo daalt tot 2020 het aantal leerlingen in Drenthe met gemiddeld 13%. In sommige gemeenten en dorpen ligt het aantal nog veel hoger, gemiddeld 20 tot 30%. Het effect van deze ontwikkeling is groot. Minder leerlingen betekent voor scholen minder inkomsten, terwijl vaste lasten, zoals huisvesting en personeel gelijkblijven of zich veel trager aanpassen. Het clusteren van scholen, of het werken met bovenschoolse teams, zijn aanbevolen oplossingsrichtingen. Krimp van scholen vraagt om een goede samenwerking met gemeenten om bereikbaarheid en diversiteit te waarborgen. In een Friese gemeente wordt gewerkt om de scholen in de dorpen in stand te houden door de ene school een onderbouw- en de andere een bovenbouwschool te laten zijn. Het aanpassen aan deze nieuwe realiteit legt dus de nodige druk op gemeenten en schoolbesturen.

Leerlingenvervoer

Krimp is bij uitstek een thema dat zich leent voor overleg aan de LEA-tafel (Lokale Educatieve Agenda). Demografische veranderingen zullen leiden tot aanpassing. In het begin zal het vooral gaan om aanpassingen in de scholen: minder personeel, minder geld, meer leegstand, te hoge exploitatielasten. Daar zal het niet bij blijven. Bij een voortgaande krimp gaat om herschikking van onderwijsinstellingen en de vraag: hoe organiseer je een evenwichtig schoolaanbod in de gemeente? Daarbij speelt ook de identiteitsvraag van scholen een belangrijke rol. Voor de lokale overheid brengt dat de vraag mee naar de kosten van het openhouden van scholen van een bepaalde signatuur. Een oplossing kan gevonden worden in sterk leerlingenvervoer. Zo kunnen kleine scholen mogelijk in stand worden gehouden. Dat geldt zeker ook voor scholen van een specifieke eigen richting, zoals het gereformeerd of reformatorisch onderwijs. Voor wat leerlingenvervoer betreft, geldt dat de gemeente geld beschikbaar moet stellen als de reisafstand meer dan zes kilometer is. Langs deze weg zijn er lokaal scenario's te ontwikkelen hoe om te gaan met krimp in het onderwijs. Dat is ook een thema om rekening te houden met de planning van de onderwijshuisvesting. Demografische redenen kunnen een aanleiding zijn om meer scholen onder een dak te plaatsen. Daarbij kan de eigenheid van de school worden gerespecteerd, terwijl er wel efficiënt met het geld op het gebied van huisvesting wordt omgegaan. De Besturenraad heeft een informatieve brochure uitgegeven over de gevolgen van krimp, de mogelijkheden en keuzes voor het christelijk onderwijs.

Huisvesting

Een ander belangrijk vraagstuk is de doordecentralisatie van de huisvesting. Sinds 1997 is de verantwoordelijkheid voor de huisvesting van het primair en het voortgezet onderwijs overgedragen naar de gemeente. Dat heet decentralisatie van de huisvesting. Doordecentralisatie wil zeggen, dat de gemeente schoolbesturen zelf verantwoordelijk maakt voor de huisvestingsvoorzieningen. De gemeente verstrekt jaarlijks een vergoeding. Doordecentralisatie is een vraagstuk met voetangels en klemmen. Schoolbesturen zullen in principe niet op deze doordecentralisatie tegen zijn, maar de effecten en risico's maakt ze ook terughoudend.

Dat heeft alles te maken met het beschikbare budget, dat met de doordecentralisatie mee moet komen. Het huisvestingsbudget voor onderwijs in veel gemeenten houdt niet over. Op het gebied van huisvesting moet er veel gebeuren, maar nu even niet, zo is een belangrijke lijn bij verschillende gemeenten. Met de overdracht van de huisvesting is ook geld naar de lokale overheid meegekomen. Dit geld is in het verleden vaak onvoldoende gereserveerd en naar andere doelen gegaan. De lokale overheid wil de verantwoordelijkheid voor huisvesting met de doordecentralisatie nog wel eens afkopen. Er wordt dan veel geïnvesteerd in het wegwerken van achterstallig onderhoud, maar lang niet altijd wordt afdoende meegewogen dat veel scholen binnen tien jaar aan vervanging toe zijn. Die investering moet bij doordecentralisatie niet uit het zicht verdwijnen.

Budgettaire spanning

De budgettaire spanning tussen gemeenten en scholen wordt ook op andere punten zichtbaar. Steeds vaker wordt van scholen verlangd om in de huisvesting stevig bij te dragen. In geval van nieuwbouw dalen de exploitatielasten ten opzichte van de oude situatie. Het verschil moet maar worden overgedragen aan de gemeente. De gemeente gaat uit van de exploitatielast als norm, terwijl de school uitgaat van de vergoeding als norm. En zo zijn er rond het thema huisvesting meer heikele punten te vermelden. Een investering in een duurzame school met duurzaam materiaal en duurzame energievoorziening vraagt meer in de sfeer van de investeringskosten. Dat zit niet in het regulier huisvestingsbudget. Feitelijk kloppen een aantal zaken niet meer met elkaar. Duurdere investeringen in verband met duurzaamheid worden noch door de gemeente, noch door reguliere bekostiging afdoende gedekt. Zeker in een tijd dat gemeenten ook fors moeten bezuinigen ligt hier een dilemma. Het noodzakelijk geld is vaak niet beschikbaar om adequaat en duurzaam huisvestingsbeleid voor onderwijs op te zetten. Kortom, politiek beleid op de lokale onderwijsagenda zal de komende jaren door de verschillende ontwikkelingen van groot belang worden. ■

Auteur Jan Westert is voorzitter van de besturenorganisatie voor het gereformeerd onderwijs LVGS en voorzitter van het WI van de ChristenUnie.

DOOR MICHEL GRAUSS Door decentralisaties met efficiencykorting komen er veel taken op gemeenten af. Hoe organiseer je dit als gemeente? Vaak werken gemeenten daarbij samen. Als raadslid in Capelle aan den IJssel en oud-lid van de stadsregio Rotterdam wil ik hierbij een aantal aandachtspunten meegeven.

Samenwerking in Groot Rotterdam

Toby Witte schreef in 2002 in een boek over een eeuw samenwerking in Groot Rotterdam: “Het eigenaardige is dat de meeste gemeenten in de regio Rotterdam de noodzaak en de onvermijdelijkheid van regionale samenwerking wel inzagen, maar wanneer puntje bij paaltje kwam, haakte men gauw af onder het mom dat de eigen gemeentelijke zelfstandigheid - autonomie - te zeer werd aangetast. Zodra er knopen doorgehakt moesten worden, ontbrak het veelal aan politieke moed en vooral aan doorzettingsvermogen. En als het erop aankwam liet politiek Den Haag ook verstek gaan.” Een vaak genoemde reden bij het afhaken is het instandhouden van het Huis van Thorbecke. Naast rijk, provincie en gemeente is er geen plaats voor een vierde bestuurslaag. Maar Thorbecke zelf was er zich zeer wel van bewust dat het stedelijk bestuur van een nieuw kader moest worden voorzien. Te kleine gemeenten konden wat hem betreft worden samengevoegd. In 1849 lanceerde de minister het idee om de provincie Noord-Holland op te delen in elf steden en 26 streekgemeenten (Grietenijen). Door onvoldoende steun belandde het voorstel in de prullenmand.

Uniformiteit vs. netwerk

De geschiedenis herhaalt zich: in de huidige discussie gaat het nog steeds om een vierde (extra) bestuurslaag, grondwetswijziging, agglomeratiegemeente (vorming van een grote supergemeente) versus een regiobestuur, gemeentelijke herindeling, vrijwilligheid versus onvrijwilligheid, provinciale bemoeizucht, democratische legitimatie en controle, aantasting van gemeentelijke autonomie, traagheid van wetgevingsprocessen en het vraagstuk van uniformiteit (eenheidsworst) versus differentiatie (verscheidenheid). Prof. Wim Derksen ziet als achterliggende reden van dit falen het eeuwige streven naar een uniform binnenlands bestuur. Het probleem is duidelijk: voor de concurrentiepositie van de grote stad is meer massa, clustervorming en bereikbaarheid nodig. En burgers en bedrijven zien geen gemeenten, maar één geheel. Bij de oplossing kiest men vaak voor een hiërarchische benadering: uniformiteit, boven- en onderschikking, ontvankelijk voor sturing en stabiel. Daartegenover zet Derksen het netwerk: pluriformiteit (wat goed is voor de een is

dat niet voor de ander), wederzijdse afhankelijkheden, gesloten voor sturing en dynamisch. De oplossing ligt zijns inziens in elkaars problemen oplossen. Vage onderwerpen aan elkaar verbinden en zorgen dat iedereen lasten en lusten heeft; ofwel “dealen en wheelen”. En daarnaast: selectieve activering ('voor dit onderwerp heb ik die en die mensen nodig').

Standpunt van CU/SGP bij de regiovorming

Is er een lijn te trekken in de standpunten van de politieke partijen ten opzichte van de Rotterdamse regiovorming? De PvdA was over het algemeen een groot voorstander. De grote stad werd gedomineerd door de PvdA die last had van de hindermacht van de groene dorpen. Daar waren de machtsverhoudingen anders en werd met argusogen gekeken naar de 'annexatiepogingen van de grote stad'. De lokale partijen en ook de, in de dorpen stevig aanwezige, SGP en ChristenUnie, waren vaak erg kritisch. Op christelijke thema's als de zondagsopenstelling zien we grote tegenstellingen tussen stad en dorp. Ook op landelijk niveau zal dit sentiment zeker een rol gespeeld hebben, maar belangrijker nog was onze bestuurlijke, juridische houding. Elk wetsvoorstel wordt grondig bestudeerd en getoetst. Op het terrein van de regiovorming is men vaak beter in het noemen van ambities dan in het aanleveren van goede voorstellen.

Gevoel en zorgen

Voor het realiseren van de metropoolregio Rotterdam - Den Haag is het nodig 24 gemeenten in te laten stemmen met een nieuwe gemeenschappelijke regeling. Daarbij spelen allerlei sentimenten een rol, zoals dat je als gemeente weinig grip hebt in dat grote geheel. Daarbij leeft ook de vrees dat een bondgenootschap van Rotterdam met Den Haag de andere gemeenten slechts een figuranterol hebben. En het zijn juist de burgemeesters van de twee grote steden die nu de kar trekken. Wat goed is voor het geheel - een nieuwe ontsluitingsweg bijvoorbeeld - kan slecht uitpakken voor de eigen gemeente. En in het spel van geven en nemen vindt het meeste plaats buiten de officiële vergaderingen, maar hoe verantwoord je je daarover in je eigen gemeente?

Aandachtspunten en tips

Op eigen initiatief van verschillende raadsleden is de 'pijl 0' gestart. Men bekijkt zaken als de besluitvorming, democratische legitimatie en de rol van de gemeenteraden. Zij laat zich daarbij ook ondersteunen door experts zoals Professor Fleurke. Uit zijn bijdrage komen de volgende aandachtspunten:

1. Ruimte voor maatwerk

In de Griekse mythologie was Procrustes de herbergier die voorbijkomende reizigers uitnodigde om bij hem te overnachten. Als ze op zijn uitnodiging ingingen en zich te ruste hadden begeven, kwam Procrustes kijken of zijn gast in het bed paste. Meestal was dat niet zo. Was een gast te kort, dan rekte hij zijn ledematen met geweld uit, was hij te lang, dan hakte de gastheer er een stuk van af. Het advies is duidelijk: pas op met harmoniseren en het uniformeren van regelingen. Geef ruimte voor maatwerk en allianties tussen verschillende gemeenten zonder dat iedereen moet meedoen.

2. Doctrine of implied powers

Dit houdt in dat wanneer je een bevoegdheid krijgt, er de neiging bestaat om belendende percelen erbij te halen. Bij de metropoolregio hoort in ieder geval de verkeers- en vervoersregio en daar worden ook andere zaken bij gehaald, zoals ruimtelijke ordening en economie. Dit speelt natuurlijk niet alleen op lokaal maar ook op Europees niveau.

Tenslotte tips:

- Laat consequent en op tijd zien aan de gemeenteraden waar je mee bezig bent.
- Bepaalde besluiten met gekwalificeerde meerderheid.
- Geef lokale rekenkamers de bevoegdheid om voorgenomen besluiten voor eigen gemeente te laten doorrekenen.
- Onderhoud de betrokkenheid; zorg voor voldoende informeel overleg.
- Zorg voor een adequate exit-optie. Na bijvoorbeeld 7 jaar eindigt de regeling en kan pas na evaluatie en instemming gemeenten verlengd worden.
- Zorg dat de gemeenten uit meerdere varianten kunnen kiezen.
- Zorg dat grote of kleine steden het niet alleen kunnen bepalen. ■

In dit artikel ga ik niet in op de verschillende rollen van raads- en Collegeleden. Ik zie wel de trend dat vooral de Burgemeesters steeds meer regionale bevoegdheden krijgen waarbij zij moeten “wheelen en dealen” en het lastig is transparant te zijn en zich te verantwoorden aan de gemeenteraad.

Bronnenlijst

- college van prof. Wim Derksen 16 april 2012
- prof. Fred Fleurke metropooldag 5 april 2012
- Toby Witte – tussen Coolingsingel en Binnenhof – stadsregionale capriolen in Rotterdam Rijnmond 2002
- www.mrdh.nl

De wet HOF: lof of sof?

DOOR ROB JONKMAN In verband met de financiële crisis in Europa moeten de begrotingstekorten van de meeste EU-landen omlaag, zo ook in Nederland. Brussel draagt ons land op om op termijn het tekort terug te dringen tot ongeveer een begrotingsevenwicht. Terecht, want ook de overheid moet de tering naar de nering zetten. Arie Slob spreekt daarbij regelmatig over de verantwoordelijkheid die wij hebben richting onze kinderen en kleinkinderen. Ook op lokale overheden wordt de druk vergroot, onder meer door de wet HOF.

Het rijk kent voor haar begroting een zogenaamd kasstelsel, dat als uitgangspunt dient voor de berekening van het tekort (EMU-saldo). De decentrale overheden (provincies, gemeenten en waterschappen) dragen voor een deel bij aan dit tekort. Er ligt nu een afspraak met het rijk dat de gezamenlijke bijdrage van gemeenten aan het EMU-tekort maximaal 0,38% mag bedragen. Deze norm is afgeleid van de Europese 3% tekortnorm. Tot heden bleven de gemeenten binnen de norm, maar de invoering van de wet HOF (Wet houdbare overheidsfinanciën), die in voorbereiding is, kan nadelig uitpakken voor de genoemde decentrale overheden en voor de economie.

Aanleiding wetsvoorstel

De wet HOF is voorbereid om de afspraken die eind 2011 door de Europese regeringsleiders zijn gemaakt - het bereiken van financiële stabiliteit in de eurozone - te waarborgen. Lidstaten moeten de eisen en afspraken over reductie van de staatschuld en het begrotingstekort in 2012 vastleggen in nationale wetgeving. Het huidige wetsontwerp is nog niet volledig uitgewerkt, maar wat nu al op papier staat is het waard om aan een kritische blik te onderwerpen. Hieronder wordt met name gekeken vanuit de positie van gemeenten, maar de impact van de wet is vergelijkbaar voor provincies en waterschappen.

Inhoud wet HOF

In de conceptwet HOF staat dat er een plafond moet komen aan het tekort dat een individuele gemeente in een jaar mag hebben. De hoogte hiervan is afhankelijk van een jaarlijks te bepalen macroplafond voor alle gemeenten. Komen de gemeenten samen boven de vastgestelde EMU-tekortnorm uit en gaan in dat jaar de decentrale overheden ook over hun gezamenlijke norm heen, dan kan door het ministerie van Financien een boete worden opgelegd aan die gemeenten die verantwoordelijk zijn voor overschrijding. Als een gemeente maatregelen neemt die dit tekort wegwerken, blijft een boete achterwege. Lukt dit niet, dan kan door het rijk de boete worden opgelegd, ook als er vanuit Brussel geen sanctie zou komen. Dat is merkwaardig en onredelijk. Ook wordt van het door het rijk gehanteerde kasstelsel uitgegaan, terwijl de gemeentelijke boekhoudregels uitgaan van een baten-lastenstelsel.

Consequenties

Gemeenten reserveren vaak een aantal jaren bedragen om bijvoorbeeld de bouw van een school te kunnen bekostigen. Dat betekent dat de kasstroom positief is tijdens het sparen en nega-

tief als de school wordt gebouwd. Ondanks het feit dat door dit systeem geen schulden worden opgebouwd, zou er op het moment van daadwerkelijk investeren in de school een grote negatieve bijdrage zijn aan het EMU-saldo. Als er dan in een jaar toevallig veel investeringen tegelijk worden gepleegd en de uitgaven voor dat jaar dan dus hoger zijn dan de inkomsten, loopt een gemeente het risico om over het plafond heen te gaan en een boete te krijgen. Dit terwijl de financiële positie van deze gemeente door reserveringen in het verleden of door de verkoop van aandelen in nutsbedrijven misschien wel uitstekend is. De wijze waarop de boekhoudregels nu volgens de gemeentewet worden toegepast is zodanig dat een duurzaam evenwicht tussen baten en lasten wordt bewaakt. Dat mag blijken uit het feit dat maar enkele gemeenten van de in totaal 415 echt in financiële nood verkeren (artikel 12 status). Het provinciaal toezicht is klaarblijkelijk al jaren een goede waakhond om de nationale gemeenteschuld beheersbaar te houden.

Bezwaren

Provincies hebben net als gemeenten een baten-lastensysteem en worstelen dus met hetzelfde probleem. Sommige provincies beschikken over ruime reserves, die voor omvangrijke investeringen als wegeaanleg bedoeld zijn. Het gebruik van deze reserves wordt een belasting van het EMU-saldo en als veel wordt geïnvesteerd dreigt volgens het wetsontwerp een korting op het Provinciefonds. Het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW) trekken gezamenlijk op om hun bezwaren aan het rijk kenbaar te maken. Het grootste probleem is dat investeringen worden beperkt en dat kan, zeker in de huidige tijd, nooit de bedoeling zijn. Daar waar de private sector momenteel terughoudend is, blijft de overheid investeren in bijvoorbeeld wegen, de riolering en scholen. Een terugloop van de investeringsuitgaven zou een zeer slechte zaak voor de economie zijn en het financieringstekort van het rijk alleen nog maar vergroten, waarbij de wet HOF dan het tegengestelde zal bereiken van wat deze beoogt.

Conclusie

Het kabinet-Rutte is gevallen en op dit moment kan nog niet worden beoordeeld wat voor consequenties dit heeft voor het wetsvoorstel, dat nu voor advies bij de Raad van State ligt en waarover de Tweede Kamer nog moet besluiten. De ChristenUnie hecht als vanouds aan lokale zeggenschap onder het motto: Goed bestuur dichtbij de burger! Gemeenten bewijzen in ieder geval op financieel gebied dat zij in staat zijn om een goede balans tussen inkomsten en uitgaven te vinden, wat van de rijksoverheid niet gezegd kan worden. Het is dan ook niet nodig en wenselijk dat het rijk nog meer greep krijgt op de financiën van decentrale overheden. Het huidige toezicht en de geldende regelgeving bieden al voldoende waarborgen voor een gedegen beleid. Daarnaast dragen provincies en gemeenten hun steentje al bij omdat het terugdringen van het overheidstekort doorwerkt in de normering van het provincie- en gemeentefonds. Een wijze van boekhouden mag nooit leiden tot maatregelen die ervoor zorgen dat noodzakelijke investeringen niet meer kunnen worden gepleegd en die negatieve consequenties heeft voor de groei van de economie, terwijl geen sprake is van een zorgwekkende of onhoudbare financiële situatie. Het is belangrijk dat decentrale overheden investeringsruimte behouden en dat de mogelijkheid van het rijk om hen een boete te geven als Europa dit niet doet, verdwijnt! Een aantal elementen in het wetsvoorstel in de huidige vorm van demissionair minister De Jager moeten dus worden afgeschoten. ■

Auteur Rob Jonkman is wethouder in Opsterland. Verder is hij onder meer lid van de VNG-commissie Europa en Internationaal.

DOOR AD DE BRUIJNE Enkele jaren geleden raakten Stefan Paas en Paul Kalma (PvdA) met elkaar in discussie. Paas betoogde dat moderne democratische verworvenheden samenhangen met de invloed van de christelijke traditie op de Westerse cultuur. Kalma toonde zich geïrriteerd over deze christelijke claim en wees op seculiere wortels, zoals de klassieke oudheid, Spinoza en de Verlichting.

Wil de ware Verlichting aan gaan?

Dit debat illustreert wat op het spel staat in een recent boek van de beroemde Britse historicus Jonathan Israel. Zijn *Revolutie van het denken*, soepel vertaald door Arend Smilde, onderbouwt Kalma's positie. Tegelijk daagt het wie denken als Paas uit om zich diepgaand te bezinnen op de Verlichting.

Betere Verlichting

Op de achtergrond van veel actuele maatschappelijke en politieke discussies staat de interpretatie

en waardering van de Verlichting. De meningen lopen uiteen. De één waardeert de Verlichting positief, terwijl de ander kritiek uitoefent. Bovendien bestaan er net zo veel Verlichtingen als visies op de Verlichting. De vraag is of de ware Verlichting wil aangaan. De discussies rond de Verlichting zijn ook voor christenen belangrijk. De Verlichting vormde immers de belangrijkste aanleiding voor het ontstaan van de Nederlandse christelijke politieke en maatschappelijke traditie in de 19e

eeuw. Groen en Kuiper verzetten zich tegen haar seculariserende effecten. Tegelijk erkenden zij dat de Verlichting voortkwam uit een werkelijk tekort in de samenleving. Christelijke publieke actie volstond niet met het bestrijden van de Verlichting, maar probeerde deze te overtroeven. Zij wilde de gesignaleerde tekorten op een betere manier beantwoorden en honoreerde daarbij ook waarheidselementen van de Verlichting. Daarbij maakten 19e eeuwse christenen dezelfde claim als Paas tegenover Kalma. Bijvoorbeeld: volgens Kuiper hebben verschillende verlichtingswaarden eigenlijk een christelijke oorsprong. Zij komen pas tot hun recht in de context van een christelijke levensbeschouwing. In zekere zin streefden onze voorouders dus een eigen, betere Verlichting na: wil de ware Verlichting aan gaan?

Gelegenheidsverbond

Jonathan Israel (Princeton) maakte in de afgelopen jaren naam met een eigen visie op de Verlichting. Dit boek, gebaseerd op een collegereeks in Oxford uit 2008, presenteert deze in kort bestek en bouwt haar ook uit. Daarbij ligt het accent echter minder op de these waarmee Israel vooral aandacht trok, namelijk dat de Verlichting een Nederlandse oorsprong heeft. Israel wordt in dit werk niet alleen gedreven door een historische vraag maar toont zich persoonlijk betrokken als gedreven apologeet van wat hij benoemt als de 'radicale Verlichting', één van de subtradities uit de tijd van de Verlichting. Daarbij attaqueert hij met name de modieuze postmoderne Verlichtingskritiek die vandaag domineert, en het daarmee gepaard gaande multiculturalisme en relativisme. Belangrijke verworvenheden van de Verlichting worden daardoor miskend en verkwanseld. Ook orthodoxe christenen moeten hier de oren spitsen. Zij neigen vandaag nogal eens naar een gelegenheidsverbond met dit postmodernisme, bijvoorbeeld in de theologische beweging van *Radical Orthodoxy* (John Milbank), bij de neocalvinist J.K.A. Smith (Calvin Seminary) en in verschillende alternatieve benaderingen van kerk zijn en kerkelijk optreden binnen de samenleving (*Emerging Church*, *New Monasticism*). Ook onder 'gewone kerkleden' hoor je regelmatig verkondigen dat we in een postmoderne tijd leven en de moderniteit achter ons hebben liggen. Dat lijkt handig om het klassieke gevecht met de Verlichting nieuw leven

in te blazen. Het brengt ons echter van de regen in de drup. Beter is het juist vandaag onze eigen 19e eeuwse worsteling met de Verlichting op een nieuwe manier voort te zetten.

Kenmerken

Israel laat zien dat centrale kenmerken van hedendaagse samenlevingen teruggaan op ideeën uit de traditie van de 'radicale Verlichting'. Hij noemt democratie, gelijkheid van individuen, van man en vrouw en van volken en rassen, respect voor homo's, vrijheid om je eigen leven in te richten, een privésfeer, vrijheid van denken, afschaffing van slavernij, vrije pers, tolerantie ten opzichte van afwijkende opvattingen, recht op sterven bij uitzichtloos lijden, neutraal onderwijs, het niet aanvaarden van armoede en honger, een internationaal orgaan als de Verenigde Naties, oorlogsrecht, economische vooruitgang, en scheiding tussen kerk en staat. Hoewel orthodoxe christenen bij sommige van deze trekken reserves houden, zullen zij de meeste omarmen en zelfs als vanzelfsprekend ervaren. Toch deelden orthodoxe christenen in de 18e eeuw ze veelal niet. Het waren de 'radicale Verlichters' die ze propageerden. Alleen dat illustreert al dat christenen vandaag nog niet klaar zijn met de Verlichting. Misschien moeten we haar wel met Israel waarderen als één van de belangrijkste wendingen uit de wereldgeschiedenis.

Familie

Dat Israel zo nadrukkelijk spreekt over de 'radicale Verlichting' is omdat hij andere Verlichtingstradities veel minder ziet zitten. De 'gematigde Verlichting' en de 'christelijke Verlichting' beschouwt hij als relatief onbelangrijk. Uiteindelijk werden ze vermengd in de strijd tussen de 'radicale Verlichting' en de contrarevolutionaire beweging, die de 19e eeuw zou domineren. Weliswaar lijkt dan ook de 'radicale Verlichting' van het toneel te verdwijnen, maar deze komt na 1945 weer boven om sindsdien heel de wereld te gaan stempelen. Israel neemt dan ook afstand van het gangbare nivellerende spreken over een 'familie van Verlichtingen'. Alleen de 'radicalen' steken de ware Verlichting aan. Interessant is dat Israel onder de 'gematigden' denkers schaaft die orthodoxe christenen vaak hebben beschouwd als kernfiguren van de Verlichting en daarmee vooral als opponenten, bijvoorbeeld Locke, Voltaire, Rousseau en gedeel-

‘In het licht van de Bijbelse eschatologie herkennen wij daarom in de ‘radicale Verlichting’ een volgende en misschien wel laatste gestalte van de Antichrist.’

telijk Kant. Volgens Israel bleven zij juist zo dicht mogelijk bij de bestaande christelijke orde, die zij beschouwden als tot stand gekomen onder de goddelijke voorzienigheid. Daarom aanvaardden zij de maatschappelijke en politieke status quo en misten zij de visie om echte veranderingen tot stand te brengen. Veel van de genoemde trekken van de Verlichting onderschreven zij niet voluit. Israels ‘radicale Verlichting’ begint bij de 17e eeuwse denkers Spinoza en Bayle, en domineert na 1770 het publieke debat, onder meer door een onafgebroken stroom geschriften en pamfletten die breed tot de samenleving doordrongen. Deze ‘revolutie van het denken’ zorgde volgens Israel voor de maatschappelijke en politieke revoluties in Nederland, Amerika en Frankrijk en uiteindelijk voor blijvende verandering in de Westerse wereld. Anders dan de deïstische ‘gematigde Verlichting’ droeg de ‘radicale’ een atheïstisch karakter. Met Spinoza aanvaardde zij in de werkelijkheid maar één substantie, zodat zij geen ruimte zag voor een aparte geestelijke of goddelijke realiteit. Israel noemt bij deze subtraditie veel namen, onder meer van Nederlanders, zoals de raadspensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck. De centrale rol ziet hij echter weggelegd voor het drietal Diderot, d’Holbach en Helvétius.

Ideeën

Met zijn benadering strijdt Israel niet alleen op een politiek front. Hij profileert zich tegelijk methodisch, doordat hij de dominante marxistische en sociaal-wetenschappelijke duiding van geschiedenis weerspreekt. Daarbinnen hebben maatschappelijke veranderingen altijd een materiële oorzaak. Israel geeft met zijn ‘radicale Verlichting’ een doorslaggevende plaats aan een denktraditie. De geschiedenis wordt bewogen door ideeën. Weliswaar waren er maatschappelijke aanleidingen, zoals schrijnende armoede, sociale ongelijkheid, en wrede oorlogvoering. Wil er iets veranderen, dan moet er echter een denk-kader zijn dat zulke misstanden ontmaskert en een beter ideaal aanreikt. Israel bewijst zijn these dan ook vooral door een minutieus onderzoek van geschriften en lectuur. Met deze - wat hij noemt - ‘boekhistorische methode’ toont hij volgens mij overtuigend aan hoe doorslaggevend de ‘radicale Verlichting’ was. Daarbij verdeelt hij zijn materiaal over enkele subterreinen: politiek, economie,

oorlog en vrede, en moraal. In dat verband blijkt bijvoorbeeld dat de ‘radicale Verlichting’ afstand houdt van een ‘vrije markt mechanisme’ en niet wars is van overheidsingrijpen. De ‘markt’ hoort meer bij de ‘gematigde Verlichting’ met haar geloof in goddelijke voorzienigheid. Deze begint met de providentieel gegroeide ongelijke startpositie in de samenleving, met als gevolg dat rijken de vrije competitie starten met een voorsprong, die zij vervolgens alleen maar uitbouwen. Ook in de kritiek op de rechtvaardiging van zinloze oorlogen door de ‘gematigde Verlichting’ blijken alleen de radicalen hun tijd echt vooruit. Onder de indruk van de massale slachtpartijen en de grote wreedheid in de militaristische 18e eeuw, en dat vrijwel altijd alleen in dienst van de belangen van vorstenhuizen, pleiten zij voor omvattende wereldvrede en voor een bijpassende internationale orde die net als een nationale samenleving is georganiseerd volgens de principes van gelijkheid en recht.

Dictatuur

Wanneer ik mij, uitgedaagd door Israel, als christen op de Verlichting bezin, signaleer ik eerst het grote risico van de ‘radicale Verlichting’ en van het feit dat figuren als Israel deze vandaag restloos omarmen. Het impliceert een gevaarlijk optimisme. Veel mensen zitten volgens de ‘radicalen’ nog vast in oude structuren en patronen. Anders dan de ‘gematigden’ leggen zij zich daarbij niet neer. Opvoeding en onderwijs kunnen ieder mens vormen tot een redelijk handelend individu. Dat leidt tot dwang. Ook wie liever vasthoudt aan tradities en autoriteitsstructuren, moet zichzelf laten opvoeden. Daarom mag bijvoorbeeld de kerk zich niet met opvoeding en onderwijs bemoeien. Zij houdt mensen onmondig. Wie uitgaat van een gegeven transcendente waarheid, zal vroeg of laat kennismaken met de dictatuur van deze ‘radicale Verlichting’. Het feit dat zij na 1945 het speelveld domineert, bevat daarom voor orthodoxe christenen een onmiskenbare dreiging. Zoals eens de Franse revolutie, aangejaagd door radicale Verlichtingsidealen, uitliep op geweld, zo moeten wij ook vandaag oog krijgen voor de verborgen gewelddadige trek van het laatmoderne liberalisme. Op dat punt heeft de postmoderne Verlichtingskritiek gelijk. Christelijke publieke bezinning en actie dienen daarom vandaag de 19e eeuwse strijd te hernemen en voort te zetten. Niet zozeer

om christelijke belangen te beschermen of alsnog een christelijk publiek domein na te streven, maar wel om de hele samenleving te bewaren voor deze bedreiging.

Verfijning

Tegelijk kunnen we niet negeren dat veel ‘radicale’ idealen ook orthodoxe christenen aanspreken. Dat lijkt vreemd, omdat Israel ze herleidt tot een seculier-atheïstische oorsprong. Maar op dit punt behoeft zijn theorie verfijning. Ook de ‘radicale Verlichting’ heeft namelijk christelijke wortels. Israel voert wel aan dat bijvoorbeeld de ‘radicalen’ als eersten pleitten tegen de slavernij, maar hij negeert dat in kerkelijke kringen incidenteel al eerder kritiek klonk. Bijbelse noties als de schepping van ieder mens naar Gods beeld, de gelijkheid binnen de christelijke gemeente als Gods nieuwe mensheid, en het gebod tot naastenliefde brachten al eerder een enkele voorganger daartoe. Dat de meeste christenen op dit punt blind bleven, bewijst niet dat het nieuwe inzicht geen Bijbelse oorsprong kent. Het laat zien dat ook bij christenen traditionele kaders helaas vaak sterker zijn dan het evangelie. ‘Radicale Verlichters’ konden als gevolg van hun spinozistische werkelijkheidsopvatting van die kaders gemakkelijker afstand nemen, met als gevolg dat de betere inzichten zich allereerst bij hen doorzetten. Dat sluit echter niet uit dat zij deze inzichten direct of indirect opdeden aan christelijke bronnen. Israel laat zelf zien hoe ook Spinoza opereerde met de (weliswaar gereduceerde) ethiek van Jezus. Bovendien leert hij ons dat de gangbare verwijzing naar de klassieke oudheid als bron voor veel inzichten (denk aan Kalma) niet overtuigend is. Met de Canadese filosoof George Grant en de Anglicaanse theoloog Oliver O’Donovan zie ik de kernidealen van de ‘radicale Verlichting’ juist wel in continuïteit met christelijke inhouden. Doordat de ‘radicalen’ echter tegelijk nadrukkelijk afscheid namen van de christelijke traditie, omdat deze zelfs in haar aangepaste varianten niet loskwam van de geldende maatschappelijk orde, ontstond een vertekening van deze inhouden. In dat licht is het niet vreemd dat zij ook en zelfs beter in een christelijke context kunnen passen en dat hedendaagse orthodoxe christenen, inmiddels wel los van verouderde maatschappelijke patronen, niet alleen vervreemding maar ook affiniteit kunnen voelen bij veel idealen van de

atheïstische ‘radicale Verlichting’. Zo bezien staat deze toch minder antithetisch ten opzichte van de andere substromen in de Verlichting en wordt de gedachte van een ‘familie van Verlichtingen’ alsnog plausibel. De uitdaging voor orthodoxe christenen wordt dan om alsnog een ‘radicale christelijke Verlichting’ te initiëren en niet om mee te liften met modieuze postmoderne Verlichtingskritiek.

Antichrist

Zicht op de christelijke wortels voor de ‘radicale Verlichting’ onthult tegelijk het ware karakter van deze laatste. Zij voltrekt ten diepste een voortijdig eschaton, een binnenhistorisch ‘einde van de geschiedenis’. Israel citeert de uitspraak dat men destijds de ‘Adam van de nieuwe wereld’ zag opkomen, een onmiskenbare zinspelende op het Bijbelse spreken over een laatste Adam. De christelijk geïnspireerde idealen van de ‘radicale Verlichting’ kunnen alleen door Christus voluit worden verwerkelijkt op een nieuwe aarde. De ‘radicale Verlichting’ forceert ze echter los van Christus in het heden. In het licht van de Bijbelse eschatologie herkennen wij daarom in de ‘radicale Verlichting’ een volgende en misschien wel laatste gestalte van de Antichrist. Het bederf van het beste is het slechtste. De dictatuur van democratie en vrijheid die vandaag dreigt, kan schadelijker uitpakken dan openlijke repressie. Alleen met een profetische blik zullen wij de geestelijke strijd van vandaag peilen, zoals Groen en Kuyper in hun 19e eeuwse context deden. Wij leven in een samenleving met herkenbare christelijke restvruchten, die echter in een vreemd en vertekenend postchristelijk kader staan. In zo’n samenleving kunnen wij ons soms zeer thuis voelen en mogen we ook niet weglopen voor verantwoordelijkheid. Tegelijk moeten we juist daar een nieuwe vorm van vreemdelingschap uitvinden. ■

N.a.v. Jonathan Israel, *Revolutie van het denken. Radicale Verlichting en de wortels van onze democratie*, Franeker: Van Wijnen 2011, prijs 24,99.

Auteur

Ad de Bruijne is hoogleraar ethiek en spiritualiteit aan de Theologische Universiteit Kampen (Broederweg). Zijn onderzoek betreft vooral het terrein van de publieke theologie.

DOOR JOOP EVERTSE Het afgelopen jaar is er veel geschreven over de positie van de zogenaamde weigerambtenaar, ofwel: de ambtenaar van de burgerlijke stand die geen huwelijken wil voltrekken tussen mensen van hetzelfde geslacht. Het woord 'weigerambtenaar' klinkt wat cru, maar is verrassend genoeg door de leden van het Genootschap Onze Taal wel uitgeroepen tot het mooiste nieuwe woord van het jaar 2011. Er wordt van alles geroepen en geschreven over dit thema. Maar kloppen die dingen wel?

De positie van de weigerambtenaar

'Nu moet de bruiloft, als de dag van je leven, bijzonder zijn. Bruiloftsfeesten vergen vaak een groot budget en er gebeurt van alles. De huwelijksvolktrekking op het gemeentehuis moet daar in mee.'

Bij lezing van de vele artikelen en ingezonden stukken heb ik moeten constateren dat zaken flink door elkaar worden gehaald. Zin en onzin worden vervlochten. Onzin betekent in dit geval niet dat sommige aangevoerde punten onjuist zijn, maar ze zijn alleen niet relevant voor de positie van de weigerambtenaar. Dat tal van scribenten - voor en tegenstanders - zich geroepen voelen hun gedachten en gevoelens over het onderwerp op papier te zetten, geeft overigens wel aan dat de zaak voor veel mensen van belang is. Je zou kunnen zeggen dat de weigerambtenaar leeft. Nog wel althans.

De wet

Het huwelijk is geregeld in Boek 1, titel 5 van het Burgerlijk Wetboek (BW) en de positie van de ambtenaar van de burgerlijke stand is in dat zelfde wetboek te vinden en wel in de daaraan voorafgaande titel 4.

De wet stelt dat in elke gemeente twee of meer ambtenaren van de burgerlijke stand dienen te zijn, die door burgemeester en wethouders worden benoemd en ontslagen. Maar let op, je hebt ze in twee soorten.

De gewone (loket)ambtenaren van de burgerlijke stand (ABS). Gemeenteambtenaren die bevoegdheid bezitten de hele wetgeving rondom de burgerlijke stand uit te voeren. Je komt ze tegen als je geboorteaangifte gaat doen, ze schrijven de adopties in, maken een akte op van overlijden en zo meer.

Daarnaast heb je de bijzondere ambtenaren van de burgerlijke stand (BABS), die zijn belast met bepaalde specifieke taken. Vrijwel zonder uitzondering bestaat die taak uit het voltrekken van huwelijken. Ze behoeven geen gemeenteambtenaren te zijn in rechtspositionele zin en dat zijn ze vaak ook niet. Het zijn de mensen die op een passende manier de trouwceremonie verzorgen. Soms zelfs eenmalig op speciaal verzoek en dat niet alleen in de trouwzaal van het gemeentehuis, maar ook op andere locaties, zoals museumboerderijen, kastelen en zelfs in het mandje onder een luchtballon.

De positie van de BABS

Het is wel een gezellig klinkende afkorting, dat BABS. Dat is ook de bedoeling, want die Bijzondere ABS is een duidelijk uitvloeisel van de maatschappelijke ontwikkeling, waarbij men van de

trouwerij meer wil maken. Men wil er cachet aan geven. Wat de ABS destijds, toen de BABS'en nog niet bestonden, aan je mee wilde geven was zijn zaak en het indienen van een wensenlijstje werd zelfs enigszins ongepast gevonden. Natuurlijk was het een mooie dag, waren bruid en bruidegom net gekleed en werd er feest gevierd, maar de vormgeving van het gebeuren op het gemeentehuis werd geheel aan de ABS overgelaten. Hooguit werd achteraf geklaagd dat het allemaal toch wel erg saai was verlopen.

In rooms-katholieke kring hechtte men zelfs weinig aan het burgerlijk huwelijk. Het huwelijkssacrament in de kerk leidt pas tot getrouwd zijn. Om belastingtechnische redenen trouwde men soms maanden van tevoren in het gemeentehuis en pas na de kerkelijke voltrekking ging men samenwonen. Dit alles is sterk veranderd. Nu moet de bruiloft moet, als de dag van je leven, bijzonder zijn. Bruiloftsfeesten vergen vaak een groot budget en er gebeurt van alles. De huwelijksvoltrekking op het gemeentehuis moet daar in mee. Daarom is er gezocht naar mensen die in zekere mate een entertainersrol kunnen vervullen. Die er iets van maken en dat zoveel mogelijk naar wens van het bruidspaar. Dat laat overigens wel zien dat mensen het huwelijk belangrijk vinden. De wetgever heeft die ontwikkelingen gevolgd en dit heeft geleid tot de introductie van de BABS.

De huwelijksvoltrekking

Het Burgerlijk Wetboek spreekt in artikel 67, Boek 1, sober over de huwelijksceremonie.

De aanstaande echtgenoten moeten ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand, in tegenwoordigheid van de getuigen, verklaren, dat zij elkander aannemen tot echtgenoten en dat zij getrouw alle plichten zullen vervullen, die door de wet aan de huwelijkse staat zijn verbonden. Terstond nadat deze verklaring is afgelegd, verklaart de ambtenaar van de burgerlijke stand, dat partijen door de echt aan elkander zijn verbonden en maakt daarvan in het daartoe bestemde register een akte op.

Het houden van toespraken, het elkander kussen, het oplaten van duiven of het draaien van een CD met passende muziek: allemaal versiering waarover de wet niet rept.

Door het aangaan van het huwelijk ontstaan er automatisch een aantal rechtsgevolgen. De rechten en plichten die in Boek 1, titel 6, BW worden opgesomd worden van toepassing. Elkaar bijstand verlenen, samen de kinderen verzorgen, verplicht bij elkaar wonen, samen voor de kosten opdraaien en noem maar op.

Voorstel CU: het lokethuwelijk

Over het voorstel van de ChristenUnie om te komen tot lokethuwelijken kan ik kort zijn. Het is overbodig, want dit kan nu ook al. Als het bruidspaar zegt geen poespas te willen en alleen de strikt wettelijke eisen toegepast wil zien, is het lokethuwelijk daar. De gewone ABS kan dit doen en die hoeft daar ook geen gewetensprobleem mee te hebben als het over twee mensen van hetzelfde geslacht gaat. Hij treedt slechts op als degene die de rechtshandeling faciliteert, als een notaris die binnen de wettelijke bepalingen de feiten noteert. Nu zou kunnen worden tegengeworpen dat het voltrekken van een huwelijk toch iets anders is dat het opmaken van een akte van geboorte of overlijden. Dat zijn immers feiten die worden vastgelegd. Daar zou ik tegenover willen stellen dat ook echtscheidingen worden ingeschreven in de burgerlijke stand. Weliswaar zijn dit uitspraken van de rechtbank, maar hier liggen, net als bij een huwelijk, vrije beslissingen aan ten grondslag. Nooit heb ik gehoord van een ABS, die, omdat hij gekant is tegen echtscheidingen, daarvan geen akte wil opmaken. Het aangaan van een huwelijk is eveneens een vrije beslissing tussen mensen, van verschillend of het zelfde geslacht en het constateren dat zij een huwelijk hebben aangegaan en inschrijven daarvan is op zich niet meer dan een administratieve handeling. Dit te meer, omdat het BW in artikel 30 van Boek 1 zegt dat de wet het huwelijk alleen beschouwt in zijn burgerlijke betrekkingen en dus geen ethisch of andersoortig oordeelt velt over het huwelijk tussen A en B (m/v, m/m of v/v).

Dit alles is echter niet meer dan een mogelijkheid om als bruidspaar aan de overheid duidelijk te maken dat je niet gecharmeerd bent van de huidige praktijk, waarbij ook mensen van het zelfde geslacht kunnen trouwen. Of het moest zo zijn, dat de ChristenUnie een verbod wil op iets dat ook maar een snipper meer voorstelt dan de administratieve handeling. Dat

laatste lijkt me echter moeilijk te verbieden en al helemaal niet te handhaven. Het zou ook wel erg sneu zijn voor de mensen die hun huwelijk niet in de kerk of moskee kunnen of willen laten vastleggen. De BABS wordt hierdoor al helemaal niet geholpen, maar slechts overbodig.

Laat het gemeentehuis maar

Een voorstel van een Tilburgse pastoor kwam neer op de beperking van de huwelijks sluiting tot de kerk. Dit voorstel is niet haalbaar als je juridisch gezien getrouwd wilt raken. De wet (art.68 Boek I, BW) eist dat het burgerlijk huwelijk aan de kerkelijke inzegening voorafgaat en wel met het voorschrift dat kerkelijke plechtigheden pas mogen plaatsvinden nadat de echtgenoten aan de bedienaar van de eredienst hebben doen blijken, dat het huwelijk ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand is voltrokken.

Op zich is het natuurlijk niet verboden naar de kerk te gaan en een bepaalde ceremonie af te wikkelen, maar dan kan niet van een huwelijk in de zin van de wet worden gesproken en wat belangrijker is, de wettelijke rechtsgevolgen ontstaan ook niet. Dan moet je alsnog een samenlevingsovereenkomst sluiten.

Het probleem voor de BABS wordt er opnieuw niet door opgelost. Immers, net als bij het lokethuwelijk is het slechts een manier om aan te geven dat de huidige praktijk je niet zint. Iets anders is het al wat oudere idee, dat je de kerk en de moskee ook toe zou kunnen staan burgerlijke huwelijken te voltrekken. Dit betekent heel veel juridische voetangels en klemmen - en wat lost het op? Dan zullen onwillige geestelijken onder vuur komen te liggen.

Waar zit de angel?

De lieden die de weigerambtenaren belagen, behoren duidelijk niet tot de categorie trouwlustigen die wat zien in de hiervoor genoemde voorstel-

Samenvatting

- De positie van de BABS met gewetensbezwaren moet getoetst worden aan de wet en niet aan de emotie.
- Alternatieven als het lokethuwelijk lossen het probleem van de weigerambtenaar niet op.
- Oplossingen liggen voorhanden als verschillen in opvattingen over het huwelijk worden geaccepteerd

De lieden die de weigerambtenaren belagen,
behoren duidelijk niet tot de categorie trouw-
lustigen die wat zien in deze voorstellen.'

len. Al evenmin zijn het de bruidsparen die willen trouwen met enig cachet, waaronder overigens ook veel christenen. Die willen nu net een ceremonie die toch meer is dan de sobere administratieve handeling die de wet eist. Daarvoor hebben ze een BABS nodig en wie wil er dan getrouwd worden door iemand die dit met tegenzin doet, of zich ziek meldt.

De mensen die de weigerambtenaar willen aanpakken, is het er helemaal niet om te doen door een bezwaarde BABS te worden getrouwd. Zij willen uitbannen dat iemand die mensen in de echt verbindt, hoe goed en mooi hij of zij dat ook doet, bezwaar zou kunnen hebben tegen het huwelijk tussen mensen van hetzelfde geslacht. Weg met zo iemand!

Strikt wettelijk gezien zou een BABS zich hieruit kunnen redden door terug te gaan naar de administratieve handeling. Immers, de eisen die de wet aan de ceremonie stelt zijn minimaal. De BABS is hiervoor maatschappelijk gezien echter niet in het leven geroepen. Nee, het tegenovergestelde is het geval. Ook lijkt het mij niet acceptabel dat een BABS onderscheid gaat maken en bij de huwelijken die hem of haar aanstaan wel de show opvoert en zich in andere gevallen beperkt tot het minimale. Strikt juridisch gezien kan dan geen weigerachtigheid worden verweten, maar iedereen voelt aan dat er dan iets niet klopt. Het is een trucje, dat niet past bij het bezwaard zijn.

De oplossing

De oplossing is natuurlijk, dat men accepteert dat een BABS die gewetensbezwaren heeft tegen het in de echt verbinden van mensen van hetzelfde geslacht, hiervan af kan zien. Gewetensbezwaren hebben in Nederland altijd zwaar gewogen en er zijn tal van voorbeelden te noemen waarbij hiervoor oplossingen zijn gezocht en gevonden. Zo kon in de tijd dat het leger nog grotendeels bestond uit dienstplichtigen, een gewetensbezwaarde vervangende dienstplicht verrichten. Nu nog wordt aan mensen die gewetensbezwaren hebben tegen de verzekeringsplicht voor de AOW en het verplicht verzekeren van de auto tegen wettelijke aansprakelijk, een alternatief geboden. Een wettelijke uitzondering op dit punt is niet eens echt nodig. In veel gemeenten is het gewoon geregeld. Zijn er voldoende BABS'en die wel mensen van hetzelfde geslacht willen trouwen, dan kunnen

degenen die dat bezwaarlijk vinden, daarvan afzien. Dat geldt trouwens ook voor huwelijken tussen een man en een vrouw, waarbij je het als BABS vanwege de situatie moeilijk vindt een passend optreden te verzorgen.

Het vervolg

Vier ontwikkelingen zijn mogelijk. De wetgever neemt actie en:

- Er komt een wettelijk voorschrift dat een BABS verplicht alle huwelijken te voltrekken;
- Er komt een wettelijke voorschrift dat de BABS met gewetensbezwaren ontziet;
- Er komen geen wettelijke maatregelen en (te) veel gemeentebesturen accepteren geen afspraken als aangegeven;
- Het gros van de gemeentebesturen respecteert wel afspraken.

Ad 1. Naar verwachting zal men daarbij kiezen voor het voorschrift dat een verklaring van de BABS eist, dat hij of zij aan alle huwelijksvoltrekkingen zal medewerken. Aangezien nu juist van de bezwaarde BABS verwacht mag worden dat hij of zij zich houdt aan wat wordt beloofd, lijkt het mij buitengewoon moeilijk om zich dan nog als bezwaarde te laten benoemen. Hiervoor heb ik al gesteld dat het enkel verrichten van een administratieve handeling strikt juridisch gezien kan, maar op gespannen voet staat met het instituut BABS. Te voorzien valt dat men je dan gaat testen en je integriteit ter discussie stelt.

De al in functie zijnde BABS staat sterker, zeker als de benoeming stamt uit de tijd dat het huwelijk tussen mensen van hetzelfde geslacht nog niet mogelijk was. Dit kan leiden tot het laten 'uitsterven' van die weigerambtenaren.

Ad 2. Opgelost. BABS'en mogen de huwelijken waarvan ze "niet iets kunnen maken" aan een collega overlaten die dat wel wil en kan. Het gemeentebestuur zal er voor moeten zorgen dat zo iemand steeds beschikbaar is.

Ad 3 en 4. Heel wat gemeentebesturen zijn verlegen met de zaak en laten het aan de BABS'en over om de zaken onderling te regelen. Als dit betekent dat in het gros van de gemeenten iedereen in functie en benoembaar blijft, zou het in het belang

van de weigerambtenaren kunnen zijn daarmee dan maar gelukkig te zijn. Het verzet zou zich dan kunnen beperken tegen ontslag van de al in functie zijnde bezwaarde BABS.

Beperkt het zich niet tot enkele gemeenten of wordt de gewetensbezwaarde BABS wettelijk alle ruimte ontnomen, dan verdient het zeker aanbeveling zich daartegen te verzetten en zo nodig het Europese Hof in te schakelen. Tot schande van Nederland moet gezegd worden dat daar voor de rechten van gewetensbezwaarden en minderheden vaak meer gehoor is dan in ons eigen vaderland.

Ten slotte

Het in de echt verbinden van mensen is een taak die voldoening geeft en waaraan het bruidspaar en de BABS veel genoeg kunnen beleven. Het zou de mensen die zich nu zo verzetten tegen de weigerambtenaren, sieren als zij tenminste een poging zouden doen dit te begrijpen en er eens over na te denken in wiens belang het nu eigenlijk is dat de weigerambtenaren er uit worden geschopt. Tenslotte de weigerambtenaren zelf. Er zijn in deze wereld heel wat mensen die veel meer te lijden hebben vanwege hun levensovertuiging dan de bezwaarde BABS die dreigt te worden uitgesloten. Maar ik weet het, uitsluiting doet ook zeer. Erg veel zelfs. ■

Auteur

Mr. J.L. Evertse is oud-bestuurder voor de ChristenUnie en oud-ambtenaar van de burgerlijke stand.

'Ik voel me hier als een vis in het water'

BURGEMEESTER MELIS VAN DE GROEP OVER BUNSCHOTEN-SPAKENBURG

DOOR GEERT JAN SPIJKER **Melis van de Groep** beleeft duidelijk plezier aan zijn werk als burgemeester van Bunschoten. De arbeidsvreugde straalt van hem af als hij praat over het wee en vooral het wel van zijn gemeente. Een dorp van vis, brood en voetbal, maar vooral ook van hard werken en geloof. “Mijn vrouw zegt altijd: ‘de mensen zijn hier werks en kerks.’” Wat kan de rest van Nederland leren van deze bedrijvige en sociale gemeente? En hoe gaan ze om met de crisis?

Gemeenten raken burn-out als het zo doorgaat met de decentralisatietendens, zei professor Elzinga enige tijd geleden. Hoe staat het met de gemeente Bunschoten?

Ik heb respect voor de opinies van Elzinga, maar ik vind hem ook een grote-stads-denker. Wat hij zegt, geldt niet voor de gemiddelde gemeente, zeker niet voor Bunschoten. Wij komen niet aan het infuus te liggen en als er problemen komen lossen we die zelf op. Hier is men erg zelfredzaam.

Maar meer doen met minder geld is toch voor elke gemeente een probleem?

Ook wij zullen de tering naar de nering moeten zetten. Bunschoten heeft heel weinig overheidsvoorzieningen, het meeste is particulier, zoals een muziekcentrum, de sportaccommodaties. We hebben dan ook geen buurthuizen waarop we kunnen bezuinigen door ze te sluiten. Doordat we zo’n kleine overheid hebben, zijn de woonlasten hier het laagst van heel Nederland.

Biedt decentralisatie jullie kansen?

Zeker, door decentralisatie krijgen we meer kansen om de schakelfunctie te vervullen, bijvoorbeeld als het erom gaat mensen met een ‘vlekje’ aan het werk te krijgen of rond de jeugdzorg. Anderzijds zijn de financiële kaders zo strak dat het een bedreiging vormt voor wat we kunnen doen. Om toch die taken te kunnen vervullen moeten we samenwerken met omringende gemeenten.

Samenwerken of fuseren?

We willen niet fuseren met andere gemeenten, want dat verliest het bestuur worteling in de samenleving. Regionale samenwerking betekent echter wel minder directe invloed van de gemeenteraad. Een van de grote vragen voor de komende jaren is hoe met dit democratisch tekort om te gaan. De gemeenteraad moet zeggenschap houden over belangrijke zaken en dat heeft ze niet of nauwelijks ten opzichte van een groot regionaal lichaam. Maar als gemeenten zo groot moeten zijn dat ze alle taken zelf aankunnen, ontstaat het gevaar van een oncontroleerbare technocratie en gaan mensen vervolgens met de voeten stemmen. Waar ik voor pleit is dat gemeenten een groter eigen belastinggebied krijgen. Nederland is dan wel een gedecentraliseerde eenheidsstaat, maar in de praktijk vooral eenheidsstaat: er is veel decentralisatie, maar daaraan is of wordt te weinig zeggenschap verbonden. Gemeenten worden dan gedegradeerd tot uitvoeringsorganen van het rijk. Meer financiële zelfstandigheid is zeer gewenst!

Bunschoten staat bekend als een gemeente van harde werkers, van ondernemers. Staan zij positief tegen de lokale overheid?

Wij zijn uitgeroepen tot de MKB-vriendelijkste gemeente van de provincie Utrecht en landelijk nummer 4. Dat komt doordat ondernemers de gemeente niet als hindermacht ervaren. Wij verkopen hun heus niet altijd ‘ja’, maar gaan wel altijd het ge-

sprek aan. We nemen iedereen serieus, niemand wordt van het kastje naar de muur gestuurd. Ze constateren bij ons inlevingsvermogen en zeggen: ‘Ambtenaren denken zoals wij’. Als overheid moet je altijd oppassen niet de kant op te gaan van ‘georganiseerd wantrouwen’, dat kan heel gemakkelijk gebeuren.

De relatie ChristenUnie – Bunschoten was enige tijd minder goed. Wat is er fout gegaan?

Je moet goed weten wat voor mensen hier wonen. Het zijn mensen die heel veel overhebben voor hun naasten, die bereid zijn tot offeren, zoals dat zo mooi heet. Er is enorme onderlinge betrokkenheid. Er zit heel veel kracht in de samenleving. Dat moet de politiek, ook de ChristenUnie, beseffen en als uitgangspunt nemen: niet primair kijken naar wat de overheid kan organiseren, want dat is zeer beperkt. In het verleden is de ChristenUnie wel eens wat te enthousiast geweest met de overheids-reflex. Uiteraard is de overheid schuld van de zwakken, maar laten we dat schuld niet te groot maken. Als teveel mensen op dat schuld kunnen klimmen, gaan de dragers dooor de knieën en kan niemand meer worden geholpen.

Voor de ChristenUnie is een thema als duurzaamheid belangrijk. Leeft dat hier?

Overheden moeten maatregelen nemen die de daden van ondernemers ondersteunen. Dan bloeit ook een thema als duurzaamheid op. We hebben hier een ondernemer die vooroploopt met duurzame palingvangst in Nederland.

De palingstand staat onder druk, niet zozeer door overbevissing, maar door alle dijken, gemalen en sluizen die Nederland rijk is. Door allerlei innovaties willen zij de palingstand weer omhoog brengen en dat lukt ook. Ondernemen en duurzaamheid gaan zo hand in hand.

Het afgelopen decennium was de integratieproblematiek een centraal thema in verkiezingstijd. Gold dat ook voor Bunschoten?

We hebben hier een kleine Turkse gemeenschap die goed geïntegreerd is. Ze hebben een eigen moskee en dat is geen probleem, ze voelen zich thuis. Dat de PVV hier ook best wat aanhang heeft komt volgens mij omdat mensen hier bezorgder zijn over landelijke ontwikkelingen dan over hoe het hier in Bunschoten-Spakenburg aan toe gaat. Ik moet wel zeggen dat integratiekwesties van alle tijden zijn. Toen ik hier in 1979 leerling-ambtenaar was, had je hier autochtonen en een hele groep import. De leden van die groep waren afkomstig uit het Gooi, vaak niet kerkelijk en ze verstonden het dialect niet. Dat is toen best een strijd geweest, bijvoorbeeld of het zwembad op zondag open mocht of niet. Er kwam toen een discussie over het ‘Gods Woord criterium’. Er werden hier namelijk geen subsidies verstrekt aan activiteiten die tegen Gods Woord ingingen. De Raad van State stond dat toen niet toe. Beleid op basis van Bijbelse uitgangspunten mocht wel, maar er mochten geen expliciet godsdienstige normen in een beschikking worden opgenomen. Dat is toen uiteindelijk goed geregeld. Het Welzijnsplan is door iedereen geaccepteerd en toen was er ook geen probleem meer. Men leefde in relatieve rust en vrede samen verder. Overigens is het zwembad op zondag nog steeds dicht. ■

Masters vóór de class

DOOR RIEKE ELSENBROEK De Masterclasses van het ChristenUnie Opleidingscentrum zijn een schot in de roos, zo blijkt uit het enthousiasme van de deelnemers. Dit seizoen waren er de Masterclass christelijk-sociaal denken en doen en de Masterclass veelkleurig talent. Het komende seizoen biedt het Opleidingscentrum hiernaast ook de Masterclass wethouders aan.

Wat is het succes van de Masterclass?

Uit evaluaties blijkt dat het concept Masterclass aanslaat vanwege een aantal kenmerken. De sprekers zijn stuk voor stuk zeer ervaren in hun vak of politieke functie. Denk bijvoorbeeld aan mensen uit onze Tweede Kamerfractie en wetenschappelijk medewerkers van het WI. Dit zorgt, in combinatie met de toelatingseis van minimaal hbo-niveau voor deelnemers, inhoudelijk voor een hoog niveau. Door de intensiteit van het programma bouwen de deelnemers iets met elkaar op wat ook na afloop van de Masterclass wordt voortgezet. De eerste Masterclass van 2010-2011 (waar onder andere de nieuwe voorzitter Janneke Louisa haar eerste stappen in de partij heeft gezet) komt nog regelmatig bij elkaar om door te praten over verschillende onderwerpen. Verder wordt de stagedag, in de meeste gevallen bij een politiek functionaris, hoog gewaardeerd.

Waarom nu ook een Masterclass speciaal voor wethouders?

Er is vraag naar. In deze Masterclass wordt gericht ingegaan op de situatie van de wethouder. De vragen die bij wethouders leven zijn vaak specifiek voor hun functie. Bijvoorbeeld vragen over politieke profilering: is dit wenselijk als bestuurder, en zo ja, hoe doe je dat dan? In een setting met collega's is dit voor alle deelnemers herkenbaar. Dat biedt de gelegenheid om er dieper op in te gaan.

Hoe is de Masterclass wethouders opgezet?

De inhoud wordt op een compacte manier aangeboden om de reistijd beperkt te houden: in twee weekenden van vrijdagmorgen tot en met zaterdagmiddag. We hopen dat het op deze manier goed is in te plannen in de volle agenda van een wethouder.

Wat komt er aan bod in de Masterclass wethouders?

In het eerste weekend zal het gaan over persoonlijke motivatie, een christelijk-sociale visie op de rol van de samenleving, over de rol van de wethouder en politieke profilering. Het tweede weekend draait vooral om vaardigheidstrainingen, en ook die zijn toegespitst op de situatie van de wethouder. Zo worden in het onderdeel mediatraining met een acteur situaties geoefend die je als wethouder in de praktijk tegenkomt. ■

Meer informatie

De drie verschillende Masterclasses starten kort na de zomervakantie. Hebt u interesse, kijk dan voor meer informatie op de website. Wethouders kunnen zich zonder sollicitatieprocedure aanmelden via opleiding.christenunie.nl/masterclasswethouders. Voor de andere twee Masterclasses geldt een sollicitatieprocedure. Kijk voor de sluitingstermijn op opleiding.christenunie.nl/masterclassveelkleurigtalent of op opleiding.christenunie.nl/masterclass

Column

Naar de bron

DOOR HERMAN SIETSMa, HOOFDREDACTEUR

Als u dit leest, is al bekend wie de lijsttrekker voor het CDA wordt. De meest opvallende kandidaat vind ik wel Henk Bleker, die van het CDA een "brede volkspartij" wil maken. Ik vermoed dat Bleker dit weinig moeite zal kosten. Zijn ongeëvenaarde inspanning voor de PVV-steun en zijn onnavolgbare omgang met het dossier-Hedwigepolder tonen aan dat hij feilloos weet hoe de dagkoersen staan. Of dit nog te maken heeft met het christen-democratische gedachtengoed waaraan hij appelleerde tijdens het partijcongres in 2010 met het prachtige citaat van Augustinus - *wij zijn de tijden* (dat hij overigens ten onrechte geseculariseerd weergaf) - is een andere vraag.

Theocratisch

Ook de andere christelijke partijen worden herinnerd aan hun wortels; zo voorspelde scheidend partijvoorzitter Blokhuis een samengaan van ChristenUnie en SGP. Ik heb m'n ogen uitgewreven, niet alleen vanwege het moment - nu de SGP zich een enthousiaste supporter van het door de PVV gedoogde kabinet heeft betoond terwijl de ChristenUnie tot principiële afwijzing kwam - maar vooral vanwege de wortels van beide partijen, die al honderd jaar tot een zeer verschillende politieke opstelling hebben geleid. En in onze eigen ChristenUnie staan theologen op zoals dat ook in de jaren '70 en '80 veel gebeurde, al waait de wind nu wel geheel anders. Ging het toen vooral over de aanvaardbaarheid van samenwerking met politieke bondgenoten - een thema dat mij nooit typisch theologisch gekwalificeerd leek - nu gaat het om een aanbevolen 'herbronning'. Er is, zo wordt gezegd, bij de politici van de ChristenUnie meer bescheidenheid nodig; de 'theocratische onderstroom' in de partij verwacht teveel van de overheid. Nederland is niet christelijk en dat moeten politici er ook niet van willen maken. Amerikaanse en Engelse theologen (Hauerwas, O'Donovan) worden als belangrijke inspirators afgezet tegen 'oude' politici als Kuyper en Groen van Prinsterer.

Tegen wetteloosheid en materialisme

Ik zie hier een risico, namelijk dat CU-politici niet weten wat ze met deze theologische inzichten moeten. De ChristenUnie theocratisch? Die kwalificatie bewaarden wij juist voor de SGP. Een naam die in dit verband veelal wordt genoemd is die van A.J. Verbrugh. Nu denk ik niet dat er veel CU-politici zijn die zijn ideeën over 'uiterlijke christianisering' in praktijk zullen brengen, maar theocratisch was hij allerm minst. En zijn motto '*tegen de wetteloosheid en het materialisme*' is vandaag actueler dan ooit. De ChristenUnie zet wat mij betreft zeer terecht in op combinatie van de publieke eer voor de Schepper van hemel en aarde enerzijds met dienstbaarheid, vrijheid en duurzaamheid anderzijds.

Het kan zijn dat er van overzee interessante theologische inzichten overwaaien en laat 'Kampen' die vooral bestuderen; politici in Nederland hoeven daar niet per se wat mee. Op de christelijke politiek in Amerika en Groot-Brittannië hoeven we trouwens niet jaloers te zijn. Het kan ook zijn dat uitingen van christelijke politiek in een verder seculariserend land moeten veranderen. Maar voor haar bronnen geldt dat niet; laat de ChristenUnie deze koesteren en actueel vertalen in beleid voor een wereld waarin ons doel uiteindelijk niet gelegen is. ■

‘De huidige economische crisis is de uitkomst van een paradoxale ontwikkeling: Big Government en Big Business hebben de burgerlijke samenleving onderdrukt.’

Phillip Blond, pagina 10

